

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: KSS

Studijní program: Speciální pedagogika

Studijní obor: Speciální pedagogika pro vychovatele

**Sociální status odsouzených ve výkonu trestu odnětí
svobody**

Social Status of the Imprisoned

Bakalářská práce: 11–FP–KSS–1034

Autor:

Mgr. Jakub Valenta

Podpis:

Vedoucí práce: PhDr. Kateřina Thelenová

Konzultant:

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
70	25	-	26	27	4

V Liberci dne: 3.3. 2012

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická
Akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Mgr. Jakub VALENTA**
Osobní číslo: **P09000619**
Studijní program: **B7506 Speciální pedagogika**
Studijní obor: **Speciální pedagogika pro vychovatele**
Název tématu: **Sociální status odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody**
Zadávající katedra: **Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cíl bakalářské práce: Typologickou metodou charakterizovat syntetický status osob ve výkonu trestu odnětí svobody odsouzených do věznice typu s ostrahou s ohledem na specifika výkonu trestu odnětí svobody.

Požadavky: Formulace teoretických východisek, příprava průzkumu, sběr dat, interpretace a vyhodnocení dat, formulace závěrů.

Metody: Dotazník, analýza spisové dokumentace.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

ČÍRTKOVÁ, L. Policejní psychologie. 2. rozš. vydání. Praha: Support, 1996. ISBN 80-902164-0-4.

HRČKA, M. Sociální deviace. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. ISBN 80-85850-68-0.

HÁLA, J. Úvod do teorie a praxe vězeňství. České Budějovice: Vysoká škola evropských studií, 2005. ISBN 80-86708-05-5.

KUBÁTOVÁ, H. Sociologie životního způsobu. 1. vyd. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2456-0.

MUNKOVÁ, G. Sociální deviace. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2001. ISBN 80-246-0279-2.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Kateřina Thelenová

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Datum zadání bakalářské práce: **1. dubna 2011**

Termín odevzdání bakalářské práce: **27. dubna 2012**

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.

děkan

L.S.

doc. PaedDr. PhDr. Ilona Pešatová, Ph.D.

vedoucí katedry

dne **27. 04. 2011**

Čestné prohlášení

Název práce: Sociální status odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody
Jméno a příjmení autora: Mgr. Jakub Valenta
Osobní číslo: P09000619

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil/a elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl/a jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 3.3.2012

Mgr. Jakub Valenta

Poděkování

Děkuji zejména vedoucí své práce, PhDr. Kateřině Thelenové, za její trpělivost, ochotu a odbornou pomoc při „dohledu“ nad mou prací.

Dále pak řediteli Vazební věznice Liberec plk. Mgr. Milanu Hospodkovi za umožnění provedení průzkumu ve věznici, poděkování patří i mjr. Bc. Pavlu Letříkovi a npor. Mgr. Ivovi Hartmanovi za průběžné konzultace a vstřícné kroky umožňující mi studovat během zaměstnání a dospět až k této práci, stejně tak děkuji i svým kolegům a v neposlední řadě rodině za podporu a trpělivost.

Název bakalářské práce:	Sociální status odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody
Název bakalářské práce:	Social Status of the Imprisoned
Jméno a příjmení autora:	Mgr. Jakub Valenta
Akademický rok odevzdání práce:	2011/2012
Vedoucí bakalářské práce:	PhDr. Kateřina Thelenová

Anotace:

Tato práce pojednávala o problematice sociálního statusu odsouzených zařazených ve výkonu trestu odnětí svobody ve věznici typu s ostrahou a o využití znalosti typického profilu syntetického statusu těchto osob zaměstnanci Vězeňské služby České republiky v rámci jejich každodenní práce.

V úvodních kapitolách práce se čtenář seznámil s pojmy, které se k dané problematice váží, s problematikou životního stylu, sociálního statusu a s ním související kriminalitou, kdy byly tyto kapitoly následně konfrontovány s penitenciárním prostředím.

V praktické části práce byl prostřednictvím vzorku respondentů tvořeného padesáti odsouzenými ve výkonu trestu odnětí svobody zařazenými do věznice typu s ostrahou stanoven typický syntetický status těchto odsouzených.

Těžiště předložené bakalářské práce tvořil poznatek, že je nepochybně nutné využít znalostí syntetického statusu odsouzených v každodenní penitenciární praxi, zejména při tvorbě komplexních zpráv, či pro co nejefektivnější práci s touto cílovou skupinou, například v rámci stanovování programů zacházení či při hledání dalších strategií pro práci s těmito osobami.

Práce nebyla určena jen zaměstnancům Vězeňské služby České republiky, ale i dalším čtenářům zabývajících se penitenciární problematikou.

Klíčová slova:

Vězeňská služba ČR, odsouzený, věznice typu s ostrahou, kriminalita, sociální status, sociální struktura, aspekty sociální hierarchie, životní styl.

Title of bachelor's thesis:	Social Status of the Imprisoned
Author's name:	Mgr. Jakub Valenta
Academic year of submission:	2011/2012
Thesis supervisor:	PhDr. Kateřina Thelenová

Annotation:

This bachelor thesis dealt with the issue of social status of prisoners in a high security type of prison and with utilization of the typical profile of synthetic status by employees of the Prison Service of the Czech Republic in their daily work.

Introductory chapters familiarized a reader with the main concepts connected with the topic of lifestyle theories, social status and criminality – these chapters were subsequently confronted with penitentiary environment.

In the research part of the thesis, using a sample of respondents – 50 prisoners in a high security type of prison – the typical synthetic status of these prisoners was determined.

The main idea of the thesis was, that it was necessary to use knowledge of synthetic status in daily penitentiary practice, especially in the process of the complex reports creation, or for the most efficient work with this target group, for example, in the setting of treatment programmes or to find other strategies how to work with them.

The thesis was intended not only for employees of the Prison Service of the Czech Republic, but also for other readers engaged in penitentiary problems.

Key words:

The Prison Service of the Czech Republic, prisoner, high security type of prison regime, criminality, social status, social structure, aspects of social hierarchy, lifestyle.

Obsah

ÚVOD.....	9
TEORETICKÉ ZPRACOVÁNÍ PROBLÉMU.....	10
1 Životní styl jako kategorie syntetického statusu.....	11
2 Sociální status.....	12
2.1 Vzdělání.....	13
2.2 Sociální struktura.....	14
2.3 Třídy.....	15
2.4 Změny v ekonomicko-sociální struktuře.....	17
2.5 Nezaměstnanost.....	18
2.6 Sociální skupina.....	19
3 Kriminalita jako nástroj sociální mobility.....	20
3.1 Kriminální jednání.....	21
4 Penitenciární prostředí.....	23
4.1 Adaptace na život ve vězení.....	25
4.2 Sociální hierarchie vězněných osob.....	26
4.2.1 Kázeňská odměna.....	28
4.2.2 Aspekty sociální hierarchie mezi odsouzenými.....	29
4.3 Zaměstnávání odsouzených.....	32
4.4 Vzdělávání ve výkonu trestu odnětí svobody.....	33
4.5 Program zacházení.....	34
PRAKTICKÁ ČÁST.....	35
5 Cíl průzkumu a předpoklady šetření.....	35
5.1 Použitá metoda.....	37
5.2 Zkoumaný vzorek.....	39
5.3 Výzkumná technika.....	42
5.4 Průběh výzkumu a interpretace výzkumných zjištění.....	44
5.5 Shrnutí výsledků průzkumu a vyhodnocení platnosti předpokladů.....	62
6 Závěr.....	65
7 Návrh opatření.....	67
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	68
SEZNAM PŘÍLOH.....	70

ÚVOD

Tématem předložené bakalářské práce je Sociální status odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody. Téma je zvoleno s ohledem na profesní zaměření autora této práce, který pracuje jako speciální pedagog ve Vazební věznici Liberec a denně je tak účastníkem mnoha konfliktních situací, jež mnohdy plynou ze sociálního rozvrstvení vězněných osob.

Cílem předložené práce je typologickou metodou charakterizovat syntetický status osob ve výkonu trestu odnětí svobody odsouzených do věznice typu s ostrahou s ohledem na specifika výkonu trestu odnětí svobody.

Předmětem bádání předložené bakalářské práce je charakteristika profese, vzdělání, majetkových poměrů a vybraných aspektů životního stylu vybraného vzorku respondentů.

Bakalářská práce vychází z předpokladu, že ve věznici typu s ostrahou jsou odsouzení se vzděláním převážně nižším než je vzdělání učňovské, v prostředí mimo výkon trestu odnětí svobody vykonávají především dělnické profese, vyznávají životní styl založený zejména na konzumu a spotřebě, před umístěním do výkonu trestu odnětí svobody žili bez většího majetku a peněz.

Práce je rozdělena na část teoretickou a praktickou. V teoretické části bakalářské práce se autor zabývá v jednotlivých kapitolách problematikou životního stylu, sociálního statusu a s ním související kriminalitou, kdy tyto kapitoly následně konfrontuje s penitenciárním prostředím. V praktické části bakalářské práce je představen průzkum založený především na užití metody dotazníkového šetření prováděný mezi odsouzenými umístěnými do věznice typu s ostrahou ve Vazební věznici Liberec. Věkové rozpětí respondentů bylo od 20 do 50 let a vzhledem ke specifikaci této věznice se jednalo o příslušníky mužského pohlaví. Další využitou metodou je analýza spisové dokumentace a sekundární analýza statistických dat. Cílem praktické části je prostřednictvím vzorku tvořeného padesáti odsouzenými ve výkonu trestu odnětí svobody zařazenými do věznice typu s ostrahou zjistit pomocí dotazníku a analýzy spisové dokumentace sociální status odsouzených.

Práce je určena především pro okruh čtenářů zabývajících se penitenciární problematikou.

Smyslem a účelem předložené bakalářské práce je charakterizovat syntetický status odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody s ohledem na možnosti návrhu opatření v oblasti komunikace s odsouzenými a v oblasti programů zacházení.

TEORETICKÉ ZPRACOVÁNÍ PROBLÉMU

Cílem této části textu je seznámit čtenáře s obecným pojetím základních pojmů či teorií, se kterými budeme v praktické části pracovat, a které se problematiky sociálního statusu osob zařazených do výkonu trestu odnětí svobody typu s ostrahou úzce dotýkají. Postupováno je typologickou metodou, pomocí které je charakterizován syntetický status osob ve výkonu trestu odnětí svobody odsouzených do věznice typu s ostrahou s ohledem na specifika výkonu trestu odnětí svobody.

V předložené bakalářské práci se pracuje zejména se sociologickou literaturou, ale i s literaturou z oblasti psychologie a penitenciární péče.

Syntetický status

Charakter společenského života člověka ve 21. století nelze popsat na základě dílčích kategorií, je proto nezbytně nutné pojmut tento popis z komplexního hlediska. Postavení člověka ve společnosti je určováno kategorií statusu (Bartoňková, Šimek 2002, s. 14). Zpravidla rozlišujeme mezi statusem vrozeným, připsaným a získaným. Jednotlivé druhy statusu budou dále v textu podrobněji popsány.

Z důvodu mnohotvárnosti kategorie statusu se využívá několika ukazatelů současně. Pro potřeby této bakalářské práce budeme v souvislosti se syntetickým statusem pracovat zejména se statusem získaným. *Kategorii získaného statusu je možno popsat pomocí několika vzájemně propojených ukazatelů, proto bývá často označována jako „syntetický status“* (Bartoňková, Šimek 2002, s. 14).

Tento umělý konstrukt umožňuje přesnější popis skutečných možností a šancí člověka na jeho uplatnění se v moderní společnosti. Mezi nejčastěji užívané ukazatele řadíme životní styl či životní způsob, dosahované příjmy, charakteristiku vykonávané profese, prestiž této profese, dosažený stupeň vzdělání a podíl na moci, případně moc, kterou člověk disponuje (Bartoňková, Šimek 2002, s. 14). Přičemž je však třeba mít na paměti, že měřit jednotlivé ukazatele přináší často nemalé potíže. Sociální pozice člověka se totiž neustále proměňuje. Změna jednoho z ukazatelů se okamžitě promítne do podoby ostatních ukazatelů. Též určení, který z výše uvedených ukazatelů má „větší váhu“, a tedy pro potřeby měření nabývá na významu, je značně problematické. V soudobé společnosti je znatelný trend upřednostňování úrovně a obsahu vzdělání před dalšími ukazateli.

V rámci teoretické části této bakalářské práce se zabývám charakteristikou syntetického statusu v jednotlivých aspektech s ohledem na zvolenou cílovou skupinu respondentů.

1 Životní styl jako kategorie syntetického statusu

V této kapitole vysvětluji pojem životní styl, jakožto jeden z ukazatelů syntetického statusu, který je v praktické části práce měřen.

Žijeme ve společnosti, jež je orientovaná zejména na konzum. Umění žít spočívá v umění nakupovat, a tím pádem získat peníze (Kubátová 2010, s. 133). V převládajícím tržním hospodářství se potřeby oddělují od kulturního kontextu a svého biologického základu.

Podle Kellera je možno uznat pouze takovou potřebu, jejíž uspokojování nabízí trh (Keller, 1997, s. 26). *O všem, co je trh hotov poskytnout, se automaticky předpokládá, že nějakou více či méně podstatnou lidskou potřebu uspokojuje* (Keller 1997, s. 26). Na těchto postojích jsou také konzumní životní styly založeny.

Kubátová uvádí, že je možné rozlišovat mezi životním stylem jednotlivce a životním stylem skupiny (Kubátová 2010, s. 13). Přičemž za životní styl jednotlivce považuje jeho konzistentní životní způsob, ve kterém si navzájem odpovídají jeho jednotlivé části. Tyto části vychází ze společného základu, mají společné jádro, jednotný styl prolínající se všemi činnostmi a jsou v určitém vzájemném vztahu. Obecně lze říci, že každý člověk má nějaký svůj styl. Ten závisí na mnoha faktorech – na životních podmínkách (vnější faktory) a na osobnosti jednotlivce se všemi jeho schopnostmi, dovednostmi zájmy či potřebami (vnitřní faktory). Mezi komponenty tvořící životní styl jednotlivce lze zařadit i vztahy mezi partnery (ať již ryze sexuální či rodinné), zdraví a výživu (včetně jídla a pití), bydlení a bytový standard, péči o vlastní vzhled, oblékání, činnosti a potřeby volného času, způsoby využívání volného času, účast na kultuře a vzdělání, ale i komunikace.

Oproti tomu životní styl skupin *představuje do určité míry vyabstrahované, typické společenské rysy životního způsobu, resp. jeho hlavních, určujících momentů, které jsou příznačné pro převážnou většinu členů nějaké skupiny* (Kubátová 2010, s. 13).

Pro potřeby bakalářské práce budeme za životní styl považovat takový styl života, v němž si jednotlivé části odpovídají, který je konzistentní, a který se v těch nejpodstatnějších, určujících prvcích a rovinách neliší od životního stylu většiny společnosti. A to i přesto, že žádný „celospolečenský životní styl“ určit nelze. Poměřovat proto budeme s takovým životním stylem, jež je ze strany společnosti jednak pozitivně oceňovaný a jednak

považovaný za obvyklý, tedy celospolečensky tolerovaný životní styl současnosti (Duffková 2006, s. 79–90).

Životní způsob

Za obecnější pojem, než je životní styl, lze považovat pojem životní způsob. Kubátová uvádí, že se jedná o *systém významných činností a vztahů, životních projevů a zvyklostí typických, charakteristických pro určitý subjekt* (Kubátová 2010, s. 13).

V této bakalářské práci bude nadále pracováno pouze s pojmem životní styl ve významu výše uvedeném.

2 Sociální status

Životní způsob lze považovat za jednu z dimenzí sociálního statusu (Kubátová 2010, s. 15). Sociální status vyjadřuje základní postavení člověka ve společnosti. Sociální struktura, tedy uspořádání společnosti, je tvořena poměrně stabilním rozdělením pozic. Tyto pozice následně vymezují sociální role. Dle Hajd-Moussové se za sociální role považuje soubor norem, jež určuje odpovídající způsoby chování pro danou pozici (Hajd-Moussová 2002, s. 36).

Člověk se do určitého sociálního prostředí rodí, jeho sociální status tak může mít svou složku předem danou, či mu může být přidělen. Hovoříme zde o statusu vrozeném, připsaném a získaném. Dle Bartoňkové a Šimka je vrozený status vytvářen především pohlavím a rasou, připsaný status označuje de facto postavení získané bez jakéhokoliv vlastního úsilí (např. dědictvím), status získaný pak bývá vymezen jako *socioekonomická pozice, která zařazuje člověka v síti sociální struktury do společnosti* (Bartoňková, Šimek 2002, s. 14). Jak však uvádí Buriánek, může se status během života měnit (Buriánek 1996, s. 51). Tuto změnu označujeme pojmem sociální mobilita. Svou pozici ve společnosti můžeme jak zvýšit (např. na základě získaného vzdělání), ale i snížit (ztráta zaměstnání apod.).

Sociální status je dle Kubátové rozložen na status mocensko-materiální a status kulturně-meritokratický (Kubátová 2010, s. 15). Na status kulturně-meritokratický má vliv stupeň vzdělání, složitost vykonávané práce a životní styl. Mocensko-materiální postavení pak ovlivňuje zejména postavení v řízení a ukazatele příjmu.

Životní úroveň vyspělé společnosti je v dnešní době vymezena zejména ekonomicky. Lze rozlišovat mezi životní úrovní jedince a životní úrovní společnosti. Ta se měří pomocí

ukazatele *hrubý domácí produkt na hlavu*. Životní úroveň se pak chápe jako materiální blahobyt. Kubátová uvádí, že se tento blahobyt týká především úrovně spotřeby, materiálního vybavení domácností a věcí, které si člověk může koupit a má je k dispozici (Kubátová 2010, s. 21). Jinými slovy se *životní úroveň odvozuje jednak od výše příjmů osob a domácností, jednak od materiální vybavenosti domácností a bytů* (Kubátová 2010, s. 21). Kvalitu života jedince tak je možno chápat jako kulturnost jeho životního stylu, způsobu trávení volného času, vybavení domácnosti kulturními předměty či výše vzdělání. V praktické části práce budou respondenti na tyto aspekty dotazováni.

2.1 Vzdělání

Jedním z významných ukazatelů syntetického statusu je vzdělání. V dnešní době, tedy ve 21. století, nabírá vzdělání stále více na významu. Lidé se předhánějí v počtu získaných titulů, studují na prestižních školách, jen aby zvýšili svou společenskou prestiž. Na druhou stranu však s přílivem nejrůznějších soukromých vysokých škol všeho druhu pozvolna dochází k devalvaci vysokoškolského vzdělání, kdy tyto druhy škol chrlí doslova jednoho absolventa za druhým. Znovu tak nabývá na významu „adresa“ školy a její historie.

Ne nevýznamným faktorem ovlivňujícím jak volbu druhu konkrétní školy, ale i přístup k samotnému vzdělání, je podnětné rodinné prostředí.

Řada výzkumů i v našich podmínkách naznačuje, že výrazným faktorem školní úspěšnosti dítěte je úroveň vzdělání dosažená jeho rodiči. Profesní a sociální zařazení jedince je tedy určeno především jeho socioekonomickým původem (Gillernová 1998, s. 261).

Vzdělání dává jedinci více možností dalšího rozhodování a otvírá mu obzory. *Poskytuje mu možnost výběru, svobodnějšího pohybu, důvěryhodné záruky statusu* (Buriánek 1996, s. 92). Vzdělání je důležitým předpokladem sociální mobility.

Vzdělávací soustava je dle ustanovení § 7, odst. 3, Zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, v platném znění, tvořena školskými zařízeními a následujícími druhy škol:

- mateřská škola,
- základní škola,
- střední škola (gymnázium, střední odborná škola a střední odborné učiliště),
- konzervatoř,
- vyšší odborná škola,

- základní umělecká škola,
- jazyková škola s právem státní jazykové zkoušky.

Dle ustanovení § 8, Zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, v platném znění, jsou zřizovateli škol či školských zařízení:

- kraje, obce a dobrovolné svazy obcí,
- stát (ministerstva uvedená v § 8 odst. 2–4 citovaného zákona),
- registrované církve či náboženské společnosti,
- právnická osoba.

Vzdělávací soustava České republiky je dále tvořena vysokými školami. Vysoké školy můžeme dělit na neuniverzitní a univerzitní vysoké školy (Zákon č. 111/1998 Sb., § 2 odst. 3). Dle ustanovení § 2, odst. 7 tohoto zákona rozlišujeme dále následující druhy vysokých škol:

- veřejná,
- státní,
- soukromá (vysoká škola vojenská či policejní).

Společnost znovu začíná rozlišovat, o jakou školu se jedná. Noviny a televizní zpravodajství nás neustále zasypávají zprávami o „rychlostudentech“, kteří nejčastěji za úplaty získali své vzdělání. Úctě a vážnosti se proto těší „tradiční“ školy s dlouhodobě dobrou pověstí.

2.2 Sociální struktura

Pozice členů společnosti není rovná, tato nerovnost plodí konflikty. Lze tedy říct, že společnost tvoří soustava pozic či statusů. Skupiny zaujímající specifická postavení v rámci sociálního systému se označují jako třídy, příp. vrstvy (Buriánek 1996, s. 52).

Každá třída se vyznačuje typickým habitem, habitus vytváří vzory jednání a zvyklostí, které jsou charakteristické pro určitou třídu (Kubátová 2010, s. 73). Habitus určuje odlišnost životního stylu členů jedné třídy od druhé.

V poválečné Americe i Evropě ztrácelo díky rostoucímu blahobytu všech vrstev třídní rozdělení společnosti postupně své opodstatnění. Stejně optimisticky vypadala i situace v boji

s chudobou (Munková 2011, s. 47). Postupem času se však tato představa ukázala lichou. Procesy globalizace přispěly k vytvoření nové sociální stratifikace.

Moc a bohatství se koncentruje do rukou stále menší skupiny lidí, zatímco skupina chudých a bezprávných narůstá. Tato nová sociální stratifikace je založena na stupni mobility. Svět se dělí na bohaté, pro něž ztrácí prostor svůj význam. Je pro ně mediálně a virtuálně dostupný. Bezhotovostní převody umožňují prakticky neomezený převod kapitálu. Tito lidé nežijí v prostoru, je pro ně snadno překonatelný, ale v čase, kterého mají neustálý nedostatek (Kubátová 2010, s. 151).

Druhá skupina obyvatel naproti tomu žije v prostoru, ten omezuje jejich pohyb, nemají totiž prostředky pro cestování apod. Čas jejich života je však prázdný. Představa rovnosti a toho, že se jako lidé navzájem potřebujeme, zde tedy selhává (Kubátová 2010, s. 152).

To, do jaké třídy jedinec patří, může být patrné zejména z řady vnějších rysů, kterými ale nemusí být jen např. oblečení, moderní mobilní telefon, drahé auto, luxusní dovolená či lokalita, kde bydlí. Určitou vypovídající hodnotu má i konkrétní způsob chování. Tedy to, zda se člověk do určité třídy narodil a je proto pro něj pohyb v ní přirozený, nenucený. Neboť ani drahý kabát a spousta peněz z člověka příslušníka vyšší vrstvy neudělají. Řada dnešních tzv. „zbohatlíků“ se za vyšší třídu považuje, chovat se však odpovídajícím způsobem neumí. Dále v textu budou proto některé konkrétní znaky jednotlivých tříd podrobněji popsány.

2.3 Třídy

Jak již bylo výše uvedeno, odpovídá každé třídě nějaký životní styl, který je určen ekonomickými zdroji a kulturními zájmy. Mimo to je životní styl určen též tím, na jakém místě se pozice spojené s touto třídou nacházejí v sociálním prostoru. Dále v textu budou proto podrobněji popsány jednotlivé markantní rysy typické pro každou třídu.

Dělnická třída

Pozice této třídy jsou umístěny nejnižší, což znamená, že nad touto třídou je již řada pozic obsazená příslušníky vyšších tříd (Kubátová 2010, s. 197). *Třídně odlišné ekonomické zdroje, kulturní zájmy a relativní postavení tak vytvářejí třídně odlišné situace* (Kubátová 2010, s. 197). Pro třídní situaci dělníka je charakteristický způsob práce v továrně, s životním stylem vyznačujícím se zpravidla malým bytem s nízkou úrovní komfortu, malé ojeté auto, nedbalou zdravotní péčí, špatnou výživu a nekvalitní oblékání. Tato třída je téměř ve všem omezena třídami umístěnými výše. Vkus dělnické třídy se vyznačuje vkusem řízeným potřebou.

Přednost má funkčnost a praktičnost. Důsledně je tedy odmítáno oddělování estetického vnímání od každodenního života.

Střední třída

Nad dělnickou třídou stojí nižší střední třída, kam patří malá buržoazie, řemeslníci, nižší státní úředníci, sociální pracovníci apod. O stupeň výše stojí vyšší střední třída, kam patří střední buržoazie, střední management, středoškolští a vysokoškolští učitelé apod. Pro nižší střední třídu je typická snaha o přísné dodržování odlišností od dělnické třídy ve stylu bydlení, způsobech chování či oblékání. Zejména mladší jedinci se snaží investovat do vzdělání, jež by jim v rámci sociální mobility umožnilo postup vzhůru.

Vyšší střední třída je charakterizována sebejistějším přístupem, který vyplývá z úspěchů v práci, dobrého oblékání, stravování a dobrého vkusu v kulturní spotřebě.

Střední třída tak projevuje vkus dobré vůle, kdy se sice *klaní svátosti buržoazní kultury, ale protože si neosvojila její symbolický kód, neustále riskuje, že odhalí své druhořadé postavení, právě když se je snaží skrýt přijímáním praktik těch, kdo jsou jí v ekonomickém i kulturním řádu nadřazení* (Kubátová 2010, s. 199).

Vyšší třída

Vyšší třídu tvoří velká buržoazie, kam patří podnikatelé, vrcholový vládní management a podnikatelé. Tato třída žije v blahobytu, ostatní třídy jsou od ní vzdálené. Charakteristický je pro ni vkus potěšení, dávají přednost formě před funkcí. Estetické vnímání povýšila nad praktické zájmy. Tato třída si obvykle nemusí dělat starosti s financemi, často ani pracovat. Ačkoliv příslušníci vyšší třídy nemusí šetřit, obklopují se často především věcmi, které působí přirozeně. Nepotřebují totiž demonstrovat neustále nákladnost svého života. Veblen (Veblen in Kubátová 2010, s. 190) pro označení této třídy užívá pojmu bohatá zahálčivá třída. Životní způsob této třídy bývá předkládán společnosti jako určitá norma chování, kterou by všichni řádní občané měli následovat. Ti proto utrácí daleko více prostředků, než kolik doopravdy potřebují.

Jedním z vnějších znaků příslušníků vyšší třídy je i móda v odívání. Pro bohaté vrstvy bývá typické nošení šatů šitých na míru, ovšem ze značkových luxusních salónů, časté střídání oděvů a moderních doplňků.

Podobně jako s módou tomu je např. u vaření. V *kuchařském umění začala být uznávána vytříbenost a elegance* (Kubátová 2010, s. 188). Začalo se rozlišovat mezi pojmy jídlo

a vybrané jídlo. Prim v tomto směru hraje zejména francouzská kuchyně se svým kořením a svými dezerty, jež předstihla mnohé další. Neméně důležitou roli hraje i „správné“, okázalé stolování. Vyšší třída se často a ráda stravuje v dobrých restauracích či pořádá ve svých sídlech různé party, kde servíruje vybrané lahůdky.

2.4 Změny v ekonomicko-sociální struktuře

Pro potřeby této bakalářské práce z dosud uvedeného vyplývá, že změny, ke kterým v ekonomicko-sociální struktuře společnosti došlo, se úzce dotýkají zkoumaného vzorku respondentů. Současná společnost již není pevná a regulovatelná. *Pracovníci a pracovní smlouvy jsou flexibilní, pracovní život je nejistý* (Kubátová 2010, s. 103). Mění se též zaměstnanecké vztahy a klesá počet zaměstnanců. Tento pokles je markantní především u státních institucí, které se snaží jít cestou optimalizace a snaží se o zkrocení svého přebujelého aparátu. V této souvislosti se hovoří o organizačních lidech, příslušnících střední vrstvy, kteří podřídili svůj život organizaci. Společnost stupňovala nátlak na jednotlivce, utvrzovala ho v přesvědčení, že jeho největší potřeba je patřit do skupiny. K těmto účelům byla využívána věda. Sociální inženýři začali řídit společnost. Lidé se postupně začali skupinově myslet, byli s organizací spjati. Kariéra především střední vrstvy byla uspořádána a předvídatelná, stejně jako kariéra dělníků. Lidé očekávali, že stráví většinu svého života u stejného podniku a že výše jejich výplaty poroste v závislosti na počtu odpracovaných let u organizace. Střední třída se rozšiřovala. Dalším principem, typickým pro tuto skupinu, byl princip omezeného úsilí, podle kterého zaměstnanci pracovali sice vážně, ale nebyli již prací tolik posedlí, a princip nivelizace mezd, který bránil prudkému poklesu mezd zaměstnanců a výraznému vzestupu platu manažerů. Současnou společnost charakterizuje ztráta předpokladu trvalého pracovního poměru a předvídatelných příjmů. *Roste počet lidí, kteří pracují na dočasný či zkrácený úvazek, jsou na volné noze apod.* (Kubátová 2010, s. 90). Místo omezeného úsilí nastoupila nutnost neustálého úsilí. Firmy již také nevyrovnávají mzdovou hladinu u svých zaměstnanců, ale snaží se udržet špičkové zaměstnance. Platy a výhody běžných pracovníků tak mizí. Tyto změny prudce mění i osobní život. Lidé pracují stále intenzivněji a pilněji, nemají čas na přátele, partnery a děti.

Práce dnes vyžaduje velkou emocionální a intelektuální námahu (Kubátová 2010, s. 92). Nový charakter práce narušuje rodinný život. *Vztahy jsou stále provizornější, lidé spolu tráví méně času a páry mají méně dětí* (Kubátová 2010, s. 93). Rodiče nemají čas na své děti, které

tak namísto toho, aby trávily část dne se svými rodiči, navštěvují jeden kroužek za druhým. Mnoho rodičů i tyto kroužky vybírá již se záměrem jejich využitelnosti pro budoucí uplatnění svých dětí na trhu práce. Nedostatek času rodičů, přílišná zátěž a orientace na výkon již od útlého dětství může přispívat k psychickým poruchám dětí a svěst je později na scestí. Praktická část bakalářské práce proto mapuje taktéž způsoby trávení volného času respondentů, tedy osob ve výkonu trestu odnětí svobody, v dětství.

2.5 Nezaměstnanost

V této části práce se budeme zabývat jedním z důsledků změn v ekonomicko-sociální struktuře, a tím je nezaměstnanost. Ztráta zaměstnání je jedním z největších sociálních problémů, jehož sekundárním důsledkem může být i trestná činnost. Nezaměstnanost přináší jednotlivcům řadu negativních důsledků – ztrátu pozice a ekonomického statusu, prestiže, často i sociální identity (Buriánek 1996, s. 93).

Dle Rymeše je pracovní činnost nejen nezbytným zdrojem obživy, ale i uspokojením z průběhu a výsledků této činnosti (Rymeš 1998, s. 51). Prostřednictvím práce je člověk v kontaktu s jinými lidmi a dostává se mu ocenění.

Zaměstnání je sociální instituce, která má velmi výrazný vliv na uspokojování lidských potřeb. Jeho ztráta přináší řadu dezintegrujících následků (Šimek 1997, s. 56). Zaměstnání nejen že dává dni časovou strukturu, znamená ale i pravidelné sdílené zážitky a kontakt s lidmi mimo rodinu, spojuje individuální cíle a účely s nadosobními cíli, definuje aspekty osobního statusu a identity, posiluje aktivitu osobnosti (Šimek 1997, s. 56).

Nezaměstnaný tak ztrácí rozsáhlý referenční hodnotový systém, kterým jeho zaměstnání je, zároveň se částečně rozpadá i systém sociálních vazeb. Ztrátou zaměstnání přichází nezaměstnaný o výrazný díl své osobní prestiže. Pro mnohé jedince je i těžké se vyrovnat např. se ztrátou podílu na moci či se ztrátou vlivu. Nezaměstnaného výrazně stigmatizuje taktéž dosažené vzdělání. Čím vyšší kvalifikaci jedinec měl, tím více jej ztráta zaměstnání stigmatizuje. *Ztrátou zaměstnání ztrácí postižený jistotu stabilního příjmu* (Šimek 1997, s. 57).

V podmínkách výkonu trestu odnětí svobody je pracovní zařazení či nezařazení jedním z klíčových faktorů ovlivňujících postavení jednotlivce v sociální skupině. Sociální hierarchie vězněných osob bude podrobněji popsána kapitole Aspekty sociální hierarchie mezi odsouzenými. Ztráta zaměstnání je určitým stigmatem i pro vězněnou osobu. Vždy totiž

následuje otázka, z jakého důvodu byl dotyčný ze zaměstnání vyřazen, zda to bylo z bezpečnostních či jiných důvodů. Prostoru pro různé spekulace se otvírá spousta. Takovýto jedinec zpravidla do dalšího zaměstnání již zařazen není, a to ani po přemístění do jiné věznice.

2.6 Sociální skupina

Jak již z výše uvedeného vyplývá, každý z nás patří do celé řady skupin, ve kterých trávíme svůj čas a účastníme se společenských aktivit. Členy některých skupin mohou být příslušníci napříč jednotlivými třídními vrstvami.

Sociální skupiny můžeme třídit na základě rozličných charakteristik. Hajd-Moussová uvádí tradiční dělení (Hajd-Moussová 2002, s. 32):

- třídění podle velikosti skupiny (velké, střední a malé),
- třídění podle vzniku skupiny (neformální, formální),
- třídění podle významu skupiny pro jedince (primární, sekundární),
- třídění podle příslušnosti jedince (členská, referenční),
- třídění podle druhu činnosti (např. pracovní, hrová, výchovná).

Jednotliví členové spolu komunikují a ovlivňují se, vzájemně sdílí určité hodnoty. Každá skupina má složitou vnitřní dynamiku a strukturu.

Dynamiku sociální skupiny určují zejména dvě tendence – soutěživost a spolupráce (Hajd-Moussová 2002, s. 34). *Nejobecnějším pojmem sociální dynamiky je sociální změna, která znamená jakoukoliv proměnu v sociálních celcích nebo ve vztazích mezi nimi. Změna se může týkat konkrétního chování lidí, tedy konkrétních projevů i vzoru chování* (Nový 2008, s. 19).

Strukturu skupiny tvoří síť sociálních vztahů mezi jednotlivými členy. Postavení ve skupině nazýváme sociální pozicí. Sociální pozice může být dána vlivem jednotlivce ve skupině, jeho oblíbeností či neoblíbeností a způsobem prosazování. Každé sociální pozici patří soubor norem, který *určuje odpovídající způsoby chování pro danou pozici, nazýváme jej sociální rolí* (Hajd-Moussová 2002, s. 36). Porozumění skupinovému aspektu syntetického statusu je důležité pro tuto bakalářskou práci s ohledem na zvolený vzorek respondentů.

3 Kriminalita jako nástroj sociální mobility

V praktické části bakalářské práce je představen průzkum vycházející ze vzorku tvořeného padesáti odsouzenými ve výkonu trestu odnětí svobody zařazenými do věznice typu s ostrahou. Také v podmínkách výkonu trestu odnětí svobody se tvoří specifické sociální skupiny se svou vnitřní hierarchií. Také zde je možné rozlišit jednotlivé třídy, jejichž členové vyznávají rozličné životní styly. V následující části textu je nastíněna problematika kriminality, neboť tato úzce souvisí s dalšími částmi bakalářské práce, jež se přímo dotýkají cílové skupiny respondentů.

Munková uvádí, že *kriminalitu lze chápat jako dočasný nástroj pro vzestupnou mobilitu určitých vrstev populace* (Munková 2001, s. 47). Dřívější teorie se dokonce domnívaly, že se jedná o přechodný jev, kdy se po zvýšení sociálního statusu jedinec znovu začlení do úctyhodné společnosti. Kriminalita dle těchto teorií pouze nahrazovala neorganizovaný třídní boj a vyjadřovala touhu mít více (Munková 2001, s. 47).

Jedinec se snažil uspět ve společnosti. Tato touha se stala motivací k deviantnímu chování. *Deviantní chování je důsledkem sociálního tlaku, kterému jedinec čelí ze strany společnosti, a se kterým se musí nějakým způsobem nějak vypořádat* (Munková 2001, s. 48). Delikvence tento tlak řešila.

Deviantní chování a trh

Každá společnost má kromě norem či pravidel řídících chování svých členů i pravidla, která určují obvyklé či očekávané způsoby hodnocení určitých typů chování. *Tato pravidla představují soubor instrukcí pro hodnocení chování druhých, jde zpravidla o neformální pravidla* (Hrčka 2001, s. 33). Porušení těchto pravidel zpravidla nebývá trestáno. Sociální deviace mohou vznikat v důsledku rozporů mezi sociálními normami. *V deviantních skupinách a subkulturách pak působí vnitřní normy, které jsou v rozporu s normami konvenční společnosti, a které podporují u jejích členů deviantní chování* (Hrčka 2001, s. 34).

Život v dnešní společnosti je bojem o pozice, lidé touží po uznání, prestiži a reputaci. Mezi základní hodnoty mnohých patří utrácení, užívání si života, podřizování se vlastním rozmarům, charakteristický je nezájem o společenské hodnoty (Kubátová 2010, s. 76).

Pracovní trh rozkládá základy třídní společnosti i základy nukleární rodiny. Vznikají tak rizikové společnosti, ve kterých se ztrácí hodnota solidarity založená na solidaritě v nouzi.

Lidé jsou vytrženi z tříd, odkázáni sami na sebe a na své individualizované osudy na trhu práce (Kubátová 2010, s. 105). Riziková společnost nutí lidi k tomu, aby svůj strach a nejistotu překonali individuálně, i za cenu páčání trestné činnosti.

Deviantní chování ve vztahu k třídám

K hodnotám nižší třídy má blíže hodnotový systém deviantů, jejich chování je totiž posuzováno převážně podle hodnot třídy střední. Tyto hodnoty ve společnosti dominují jako hodnotící kritéria, neboť je sdílejí dominantní mocenské skupiny (Hrčka 2001, s. 138). Příslušníci nižší třídy nejsou k osvojení hodnot střední třídy dostatečně motivováni a v úsilí o jejich osvojení nebývají úspěšní. Často jsou příslušníci nižších společenských vrstev koncentrováni v určitých částech města, obývají určité čtvrti, nejčastěji periferie velkoměst. *O budoucí, vesměs negativní, deviantní kariéře jedinců rozhoduje stupeň integrace či dezintegrace společenství, ve kterém žijí. Tomu totiž odpovídá i množství delikventních subkultur (part, gangů), kde se lze deviantnímu chování naučit* (Urban, Dubský 2008, s. 89). Přístup příslušníků nižších společenských vrstev k životním příležitostem je jakoby uzavřený, jejich cesty ke společensky oceňovaným způsobům dosahování úspěchu jsou spíše nelegální, neboť legální cesty bývají vyhrazeny příslušníkům středních a vyšších společenských vrstev.

3.1 Kriminální jednání

Jak bylo již výše uvedeno, je možné u kriminálního jednání vysledovat určitý sociální kontext. Do kategorie kriminálního chování lze podle Vágnerové zařadit takové aktivity, které porušují právní normy (Vágnerová 2008, s. 805). Trestný čin pak pojímá jako projev sociálně-adaptačních schopností a dovedností.

Vágnerová rozlišuje následující faktory vzniku kriminálního chování (Vágnerová 2008, s. 807):

- pohlaví (častěji páčají muži než ženy, a to v poměru 10:1 až 6:1),
- věk (v dnešní době tvoří převážnou část recidivistů mladí do 30 let věku),
- vzdělání a sociální postavení (recidivisté mívají zpravidla nižší vzdělání, často jsou bez jakékoliv profesní kvalifikace, častěji jsou příslušníky nižší sociální vrstvy či nějaké menšiny),
- z demografického hlediska je míra kriminality vyšší ve městech, resp. jeho některých částech (vytlněné oblasti, sídliště).

Zde tedy jasně vidíme souvislost s kategoriemi syntetického statusu.

Na místě je však třeba zmínit i skutečnost, že společnost podléhá již od doby Rousseau všeobecně rozšířenému mýtu venkova jakožto idealizovaného prostředí. *Avšak právě na venkově můžeme najít specifický okruh sociálně chorobných jevů, které ve městě nenajdeme. Patologie venkova se odvíjejí od rozpadu místního společenství, protože místní společenství je základem zdravého venkova* (Kubátová 2010, s. 163). Na venkově stejně jako ve městech dochází k rozkladu místních autorit, které lidé osobně znali. Venkov tak nemá svou vlastní elitu, ke které by vzhlížel. Na vesnici patří mezi nejbližší lidi sousedé a širší rodina.

Na rozdíl od vesnice městem protéká velké množství lidí, kteří se nemohou kontrolovat tím, že se navzájem znají, proto se jejich sjednocení děje pomocí vizualizace (Kubátová 2008, s. 172). Symbolem města je centrum, tedy srdce, kolem kterého se rozrůstá. Nástup sociálního inženýrství a technokracie tento symbol značně degradovalo, přirozený růst měst nahradila výstavba sídlišť. Sídlíště s sebou přináší nedostatek pracovních příležitostí, nedostatek obchodů a služeb, je zde dlouhodobě narušená věková struktura obyvatelstva, nedostatečná identifikace obyvatel se sídlištěm, nevhodné sociální klima, nedostatek zeleně, vysoká kriminalita apod.

Pokud chceme pochopit kriminální jednání, je možné se opřít o Čírtkovou, která se zabývá zdroji kriminálního jednání, když říká, že kriminalita vzniká jako důsledek impulzivního životního stylu, kriminalita jako důsledek instrumentálního chování, kriminalita jako důsledek přizpůsobení se skupině, kriminalita jako důsledek neadekvátních strategií při zvládání stresu (Čírtková 1996, s. 197). Tyto jednotlivé teorie budou dále v hrubých obrysech nastíněny.

Pachatelé trestných činů se koncentrují na vlastní osobu, mívají nižší sociální citlivost, na ostatní neberou ohled, mají tendenci ke zjednodušenému sociálnímu hodnocení, lidi rozlišují pouze na silné a slabé. Veškeré podněty obvykle posuzují jako potenciálně ohrožující. Pro toto posouzení obvykle nepotřebují veškeré relevantní informace, uznávají i odlišné hodnoty.

Kriminalita jako důsledek impulzivního životního stylu

Impulzivní osobnost se utváří souhrou dispozic a prostředí. Osobnostně predisponované dítě vyrůstající v nepodnětném prostředí, kde jsou rodiče nedůslední a nevěnují svým potomkům dostatek pozornosti, si neosvojí potřebnou sebekontrolu a základní občanské hodnoty. Rodiče těchto dětí obvykle nebývají dobrými výchovnými vzory, většinou jsou nižší

vzdělanostní úrovně, celkově nižšího sociálního statusu. Takovýto impulzivní jedinec je požitkářsky založený, uspokojování vlastních potřeb je pro něj na prvním místě. V případě potřeby neváhá postupovat bezohledně a agresivně (Čírtková 1996, s. 197).

Kriminalita jako instrumentální chování

Kriminálního jednání se však dopouští i lidé s přiměřenou či přísnou výchovou, kteří si osvojili normy společnosti, *netrpí nedostatkem sebeovládání a běžně nepodléhají tlaku okamžitého uspokojení potřeb* (Čírtková 1996, s. 198). Kriminální jednání tohoto typu je účelové a slouží jako prostředek k dosažení žádoucího cíle. S tímto typem kriminality je možné se setkat i u vzdělaných jedinců s vysokým sociálním statusem.

Kriminalita jako důsledek přizpůsobení se skupině

Z pohledu jednotlivce nejde o spontánní, svobodnou volbu. Kriminální jednání vyplývá ze sociálního tlaku členské skupiny. Tento jedinec má obvykle strach z důsledků, kdyby odmítl vyhovět. Tento mechanismus nátlaku se netýká pouze kriminálně orientovaných skupin, lze se s ním setkat i v různých firmách či státních institucích. Zaměstnanec je mnohdy pod pohrůžkou ztráty zaměstnání či snížení osobního ohodnocení tlačěn k nepoctivým aktivitám, které mohou zvyšovat zisk, ale nezákonným způsobem (Čírtková 1996, s. 199).

Kriminalita a strategie zvládání stresu

K některým trestným činům dochází proto, že jedinec není schopen danou situaci jinak zvládnout či vyřešit svůj osobní problém. Většinou jde o problémy v oblasti vztahové. Jedinec prožívá situaci jako stresovou, je frustrován, neví však, jak daný problém řešit a volí neadekvátní strategie. Obvykle byl přísně vychováván, vyrůstal osaměle, izolovaně. Nepoznal běžné sociální prostředí, neměl příležitost pro sociální učení (Čírtková 1996, s. 200). Takový jedinec mívá problémy i v pracovním procesu, neumí pracovat v kolektivu.

V dalším textu se zaměříme na charakteristiku penitenciárního prostředí jako na jeden z aspektů tvorby a udržení syntetického statusu osob ve výkonu trestu odnětí svobody.

4 Penitenciární prostředí

Následující kapitola se úzce vztahuje k cílové skupině respondentů, kdy je podrobně popsáno penitenciární prostředí ve vztahu ke zkoumané problematice. Přičemž teoreticky vychází z výše popsaných aspektů syntetického statusu.

Jedním ze základních výchovných prostředků je trest. V sociálním kontextu je chápán jako *obranný mechanismus před chováním a jednáním, které porušuje zavedené sociální konvence, pravidla nebo normy, tedy i delikventním jednáním, přičemž systém trestů je vymezen sociálními normami, zejména právem* (Sochůrek 2008, s. 11).

Podle Vágnerové se trest odnětí svobody projevuje svými důsledky jako zavržení člověka, který se nechoval podle platných norem, a je z tohoto důvodu vyloučen ze společnosti (Vágnerová 2008, s. 817). U tohoto jedince dochází ke změně jeho sociální role, získává roli odsouzeného, a tím získává i určité stigma, je zbaven svobody a uvězněn. Určitá nálepka zůstává tomuto jedinci pak i po propuštění, v některých případech po celý život.

Pobyt ve vězení může pro vězněnou osobu znamenat ztrátu zaměstnání a s tím spojené profesní role, ztrátu role člena rodiny či partnera, ztrácí vědomosti, dovednosti a návyky, které jsou pro ni na svobodě užitečné. Sociální status vězněné osoby je velmi nízký.

Každý člověk má svou osobní a sociální identitu. Sociální identita je spojena s vykonáváním určitých sociálních rolí. Každý člověk vykonává větší počet různých sociálních rolí, mezi kterými vznikají rozpory a konflikty. Člověk pak tyto konflikty buď řeší popřením, nebo racionalizací či neutralizací své deviace, tedy *udržováním konformní osobní identity, nebo postupným přijímáním deviantní identity* (Hrčka 2001, s. 70). Jiná možnost nastává v případě, že okolí tuto deviaci podporuje či dokonce deviantní chování odměňuje. Některým osobám dokonce udržování osobní a sociální deviantní identity vyhovuje.

Příklad z praxe

Ze své praxe vychovatele a později i speciálního pedagoga Vězeňské služby České republiky znám případy odsouzených, kteří ve vězení požívali značné vážnosti, jejich sociální status byl vysoký. Chodili do zaměstnání, účastnili se vzdělávacích a výchovných aktivit, pro ostatní odsouzené byli vzory a mentory. Po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody však následoval pád na samé dno. Ocitli se bez práce, bez přátel, bez jistot. Raději se proto opět uchýlili pod „ochranná křídla“ věznice.

Deviantní chování však nebývá spojeno vždy jen s tresty či sankcemi, jedinci může přinášet i určité odměny – emoční (dobrodružství), materiální (zisk), statusové (uznání a ocenění v deviantní skupině) a možnost řešení problematických či stresových situací, které nelze řešit konformními prostředky (Hrčka 2001, s. 211). To však nic nemění na faktu, že každá vězněná osoba se *více či méně obtížně musí vyrovnávat s faktem vynucovaného*

začleňování do nových vzorců chování, což je spojeno s pocity odcizení a manipulace (Hála 2005, s. 64). Uvězněním je člověk konfrontován s řadou problémů, kromě jiného i se ztrátou soukromí, která je dána neustálou přítomností dalších, cizích, osob.

Vězeňské prostředí s sebou přináší celou řadu nových zkušeností, mění se tak prožívání, chování a uvažování vězněných osob. Toto prostředí má svá vlastní pravidla, svůj řád, jež se často v mnohém liší od obecně platných norem. *Vlivem dlouhodobého pobytu ve věznici může dojít k určité, obvykle jen dočasné změně některých osobnostních vlastností* (Vágnerová 2008, s. 820). A to nejčastěji ke zvýšení hostility, zhoršení pocitu emoční pohody, typická je i tendence uzavírat se do sebe. V dalším textu je proto podrobněji popsána adaptace na výkon trestu odnětí svobody.

4.1 Adaptace na život ve vězení

Adaptace na život ve vězení se označuje pojmem prizonizace (Sochůrek 2007b, s. 8). Ta má své dvě základní složky:

- Institucionalizace, což je vlastně *výsledek adaptace na přísně a vysoce organizovaný život ve vězení* (Sochůrek 2008, s. 52). Typickým znakem institucionalizace je vysoce účelové jednání vězněných osob, předstírání absolutní poslušnosti.
- Ideologizace, která znamená přijetí, zvnitřnění pravidel a norem vězeňského prostředí. Dochází k vymezení společného nepřítele, nejčastěji „bachařů“ či vychovatele. Přijetí skupinové identity je pro vězněnou osobu důležité, znamená pro něj určitou oporu. Tato adaptace se projevuje též přijetím vězeňského argotu. Zatímco v minulosti měl argot zejména utajovací funkci, dnes je povýšen doslova na psychologickou zbraň, s jejíž pomocí vězněný signalizuje svému okolí, že je „drsňák“ a že se „vyzná“ (Hála 2005, s. 69).

Příklad z praxe

V rámci výkonu svého povolání jsem již řadu let v každodenním kontaktu s vězni. Řadu z nich prizonizace poznamenala výrazným způsobem. Institucionalizace, resp. jeden z jejích projevů – předstíraná poslušnost, se obzvláště markantně projevuje u odsouzených s poměrně dlouhými tresty. Tito se snaží o získání dobrého hodnocení, aby tak mohli po vykonané části trestu požádat soud o podmíněčné propuštění, případně přeřazení do mírnějšího typu věznice.

Těmto jejich snahám se někdy ve vězeňském argotu říká „prozametat se“, tedy odsouzený především úklidovou činností získá potřebný počet kázeňských odměn.

Adaptace na život ve vězení, ať již pozitivní či negativní, představuje důležitý faktor, který je třeba brát neustále v potaz při práci s vězněnými osobami. Neboť pouze ten, kdo dokáže „odhadnout“, v jakém duchu se adaptace jednotlivých odsouzených nese, má šanci spíše „rozklíčovat“ postavení těchto vězněných osob v rámci jejich sociální hierarchie.

4.2 Sociální hierarchie vězněných osob

I vězni vytváří specifické sociální skupiny, které mají své cíle, strukturu s diferencovanými rolemi, jednotliví členové vstupují navzájem do interakcí, ve skupinách existují skupinové role a sankce (Čírtková 1996, s. 159).

Vymezená hierarchie rolí je velmi rigidní. *Jejími normami je tvrdost, vynucená vnitřní solidarita a účelové vztahy s personálem* (Vágnerová 2008, s. 822). Stejně jako v „civilním“ životě jsou v těchto skupinách formální a neformální autority.

Příklad z praxe

Na základě poznatků ze své praxe mohu konstatovat, že se v případě neformálních autorit jedná o spíše starší vězně s delšími tresty, zpravidla za některý závažný trestný čin, ať již násilného či majetkového charakteru. Často bývají tito vězni vyššího intelektu s minimálně ukončením učňovským vzděláním. Leckdy pomáhají ostatním vězňům psát různé žádosti či stížnosti. Při rozhovoru se zaměstnanci hovoří spisovným, někdy až knižním, jazykem. Ve vztahu k personálu se chovají slušně, rádi s ním zavtipkují, a to takovým způsobem, aby to ostatní vězni viděli. Dávají tak najevo svou nadřazenost. Ve věznicích se často dostávají na velmi dobře hodnocená a ceněná místa ve vnitřním provozu. Sami se jen velmi málokdy dopouští násilí.

Diferenciace rolí ve skupině není náhodným procesem. Postavení ve skupině je dáno funkcí jedince a mírou jeho sociální přitažlivosti (Čírtková 1996, s. 164). Funkce vychází z toho, jak se jedinec podílí na společné činnosti skupiny (šéf, plánovač, řadový člen apod.), míra sociální přitažlivosti vyplývá nejen z jeho pravomocí či povinností v rámci jeho funkce,

ale z jeho sociálního statusu. Tedy ze skutečnosti, nakolik je oblíben, respektován a uznáván ostatními.

V rámci tzv. „druhého života“ (srov. Sochůrek 2007b, s. 17) běh jednotlivých oddělení či oddílů řídí de facto vězni s určitým postavením. Ti zároveň utvářejí tzv. „kolchozy“. V jejich čele jsou obvykle silní či solventní jedinci, kteří mají vliv a dostatek prostředků. Tito vězni se navzájem podporují a společně se snaží o ovládnutí celého kolektivu. Využívají všech svých práv, ale i svých spoluvězňů k uspokojení svých potřeb. Dle Vágnerové této role dosáhne člověk, jež je *reprezentantem kriminální subkultury a nositelem její ideologie* (Vágnerová 2008, s. 823). V rámci kolchozu pak tito jedinci skupují různé druhy komodit a následně je s náležitým ziskem směňují za jiné zboží či služby. Typickým platidlem jsou pak cigarety či tabák (např. ve Věznici Valdice se užívá rčení „5 Valdických“), ale i poštovní známky, uznává se i káva či čaj. *Platidlem se však může stát i vynášení zpráv či opatření léků* (Sochůrek 2007b, s. 17).

Příklad z praxe

Jedna z prvních pouček, kterou mnozí mí zkušené kolegové při vstupních pohovorech říkají odsouzeným zní: „Nedovolená směna mezi odsouzenými je zakázána. Přesto však platíte případné dluhy včas!“ Zlatá slova, neboť právě dluhy mezi vězni jsou častými příčinami vzájemného fyzického napadení. Na tomto místě je též třeba poznamenat, že v některých věznicích přispívají ke „kastovnímu systému“ svým diletantským přístupem někteří zaměstnanci, kteří si chtějí ulehčit práci a řadu úkonů, jako např. výdej pošty, rozdělování „rajónů“, soupisy návrhů na kázeňské odměny apod. svěřují vybraným vězňům, tzv. „barákovým“.

Sociální role a sociální status, který vězněná osoba zaujímá, je tedy určující pro hodnotový systém, který tito lidé uznávají. Je nutné mít stále na paměti, že hodnotový systém této skupiny lidí je diametrálně odlišný od hodnotového systému „civilní“ společnosti. *Hodnotová hierarchie vězněných si nejvíce cení hodnoty konzumního a sociálního charakteru, možnost sebeuplatnění, ani hodnoty morální nejsou důležité* (Vágnerová 2008, s. 823). Z tohoto důvodu nejsou mnohými vězni příliš vyhledávány různé vzdělávací či výchovné aktivity, snad jen s tou výjimkou, kdy mohou za svou dlouhodobější účast získat např. kázeňskou odměnu.

Příklad z praxe

Jednu z čelních pozic hodnotového žebříčku vězněných osob zaujímá rodina (nejčastěji družka a děti). Z jejich vzájemné korespondence a ze svého pozorování během návštěv usuzují, že se často jedná o značně zidealizované vztahy. Přesto však ten, kdo má návštěvy, komu chodí dopisy, stojí v pomyslném žebříčku výše než ten, kdo nemá nikoho. Snad právě proto jsou v oblibě nejrůznější korespondenční seznamky. Taktéž adresy např. sester či sestřenic se dají dobře zpeněžit. Další důležitou hodnotou je zdraví. Jsou vězněné osoby, které denně plní vězeňskou ordinaci, často se smyšlenými potřebami. V „kurzu“ je i vězeňský psycholog, vždyť duševní zdraví je také důležité. Neméně důležité jsou ale i peníze či majetek, s čímž souvisí aktivita některých vězňů neustále hromadit a směňovat další a další věci. Status též zvyšuje např. vlastnictví vlastního televizoru či rychlovarné konvice.

4.2.1 Kázeňská odměna

Jak již bylo uvedeno, vězněné osoby si cení hodnot konzumního a sociálního charakteru. S tím také souvisí udělování kázeňských odměn a trestů. Dle Zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, § 45, odst. 2, rozeznáváme tyto typy kázeňských odměn:

- a) pochvala,
- b) mimořádné zvýšení doby trvání návštěv během jednoho kalendářního měsíce až na 5 hodin,
- c) povolení jednorázového nákupu potravin a věcí osobní potřeby odsouzenému, který jinak tyto nákupy nemůže provádět,
- d) zvýšení kapesného nejvýše o jednu třetinu až na dobu 3 kalendářních měsíců,
- e) věcná nebo peněžitá odměna až do výše 1000 Kč,
- f) rozšíření osobního volna na sportovní, kulturní nebo jiné zájmové aktivity až na dobu 1 měsíce,
- g) povolení opustit věznici až na 24 hodin v souvislosti s návštěvou nebo s programem zacházení,
- h) přerušování výkonu trestu.

Nejvíce ceněné je samozřejmě přerušení výkonu trestu, ceněné jsou i odměny spojené s návštěvami. Odsouzení spolu mnohdy soutěží v počtu získaných kázeňských odměn, což taktéž přispívá ke zvýšení jejich sociálního statusu. Obdobně je postaven i systém kázeňských trestů, kdy u některých obzvlášť silně kriminálně infikovaných jedinců je za hodnotu brán počet dnů strávených např. v samovazbě.

4.2.2 Aspekty sociální hierarchie mezi odsouzenými

Diferenciace rolí ve skupině tedy není náhodným procesem, vyplývá z určité funkce. Ve výsledku může jít dle Vágnerové o následující role:

- a) Role neformálního vůdce, který se často projevuje tendencí k násilí vůči druhým. Tento člověk bývá hlavním nositelem ideologie dané skupiny. Rozhodující bývá síla a odolnost.
- b) Role děsloužícího, který si získá své postavení na základě „odsezených let“. Takovýto člověk se vyzná, je již adaptovaný, získal zkušenosti. Nebývá proto obětí šikany.
- c) Role řadového příslušníka skupiny, který má přesně vymezená práva a povinnosti nejen vězeňským řádem, ale i vůdcem.
- d) Role outsidera, který bývá znevýhodněn, je slabý, nezkušený. Často se stává obětí šikany ostatních (Vágnerová 2008, s. 823).

Role jsou většinou pevně dané, výjimkou však není posun směrem vzhůru či strmý pád na dno.

Sochůrek (2007b, s. 19n.) uvádí následující aspekty sociální hierarchie, které bývají:

- a) **kladně posuzovány ostatními vězněnými osobami, a které tak posilují sociální status daného jedince:**
  - Závažnost trestného činu, kdy jisté prestiži dosahují pachatelé mediálně známých kauz, ať již nejruznějších přepadení pošt, bank či loupeží. Obzvlášť došlo-li během této „akce“ k přestřelce s policií či ochrankou. Stranou stojí pachatelé vražd.

- Doba strávená ve výkonu trestu i v konkrétní věznici.
- Účast na formách organizovaného zločinu. Členové nejrozličnějších mediálně známých kauz využívají často svých kontaktů např. u policie k tlaku na ostatní vězně, leckdy i na zaměstnance.
- Solventnost vězně, což znamená, zda má dostatek prostředků si obstarat jak dovolené, tak nedovolení či zakázané předměty.
- Schopnost či možnost ovlivnit rozhodování zaměstnanců vězeňské služby. V tomto případě nehovoříme o uplácení, ale spíše o jakýsi „vliv“, kdy se někteří vězni snaží vloudit zaměstnancům do přízně a tak na ně působit.
- Vnější znaky jako je např. tetování nebo ovládání bojových sportů.
- Osobní vězeňská historie vězně tedy to, zda se jedná o známého útěkáře, účastníka vzpoury ve věznici apod. V rámci České republiky se také rozlišuje, v jakém vězení dotyčný trest vykonával. „Prestižní“ jsou v tomto ohledu zejména Věznice Valdice a Věznice Mírov. To se dá leckdy rozpoznat ze specifického tetování.
- Mediálně známí vězni, jako jsou nájemní vrazi, defraudanti a podvodníci.
- Prestiž pracovního zařazení, přičemž obzvláště ceněni jsou zejména kuchaři či chodbaři, kteří rozváží stravu po celách, dobré hodnocení mají i údržbaři, kteří mohou pro svůj kolektiv ledacos zařídit.

Příklad z praxe

Ačkoliv si většina vězňů své práce velmi váží, a proto se snaží se zaměstnanci dobře vycházet, najdou se i tací, kteří svého pracovního zařazení zneužívají, obchodují s jídlem, roznášejí zprávy apod. Pracovní zařazení na kuchyň či údržbu se těší vysoké prestiži, tito vězni přestávají být pro většinu zaměstnanců jedněmi z mnoha, přestávají být tak anonymními tvářemi, což pro ně může být výhodou např. při podání žádosti o podmíněčné propuštění nebo při rozhodování o opuštění věznice. Mají oproti ostatním lepší výchozí podmínky při jednání komisí se o nich „ví a lépe se tak posuzují“.

b) negativně hodnocení ostatními vězňůmi osobami:

- Pachatelé sexuálně motivovaných trestných činů spáchaných na dětech. Tito vězni se snaží proto za každou cenu skrýt, za jaký trestný čin byli vlastně odsouzeni, neboť

bývají častým terčem fyzických útoků dalších vězňů. V rámci sociální hierarchie stojí nejnižší.

- Vězni podezíraní ze spolupráce s policií či vězeňskou službou.

Příklad z praxe

Ve věznicích jsou zřízena oddělení, příp. samostatné referáty, prevence a stížností, lidově přezdívané jako „ušní“. Spolupráci s tímto oddělením odmítají nejen vězněné osoby, leckdy i sami zaměstnanci. V případě, že se spolupráce s tímto oddělením prozradí, je dotyčný jedinec označen jako „bonzák“ a ostrakizován.

- Mentálně insuficientní vězni. Z těchto důvodů byla v mnohých věznicích zřízena specializovaná oddělení pro odsouzené s mentálním postižením (např. ve Věznici Stráž pod Ralskem, kde je specializované oddělení pro osoby s mentálním postižením v pásmu lehké mentální retardace).
- Odsouzení se sníženou tělesnou hmotností. Ti se často stávají obětí šikany.
- Psychicky oslabení či odchylní jedinci, vězni s nápadnými neurotickými projevy apod.
- Vězni nekomunikativní, tedy ti, kteří se jen těžce adaptují.
- Vězni mající potíže s hygienickými návyky. Často bývají označováni hanlivými výrazy typu „špína“, „socka“, ostatní s nimi odmítají sdílet celu, leckdy je i násilně „umyjí“.
- S výše uvedeným bodem souvisí i kategorie vězňů s viditelnými kožními vadami, např. vředy či svrabem.
- Vězni trpící přenosnými infekčními chorobami. Např. žloutenka představuje „problém“ pro celý kolektiv, neboť inkubační doba představuje pozastavení zařazování do práce i pro dosud intaktní odsouzené.
- Často bývají negativně hodnoceni i homosexuálové („košťata“), byť v případě „potřeby“ se mohou stát na okamžik „kladnou“ hodnotou.
- Vězni závislí na drogách.

Příklad z praxe

Jelikož jsem ve věznici zároveň vedoucím poradny drogové prevence, mohu prohlásit se vši odpovědností, že vzhledem ke stále se zvyšujícímu počtu uživatelů návykových látek,

kteří nastupují do výkonu trestu odnětí svobody, není tak úplně jednoznačné, zda je možné uživatele těchto látek hodnotit pouze negativně, neboť již tolik „nevybočují“, užívání návykových látek se stává jakýmsi standardem.

- Vězni s obtěžujícím nebo podivínským chováním.

Z výše uvedeného vyplývá, že sociální status odsouzených je tvořen mnoha faktory. Svou roli zde hraje také určitá solidarita či kamarádství, eventuálně vězeňská „pseudočest“.

V této bakalářské práci budou dotazníkem zkoumány pouze některé z dosud uvedených aspektů sociálního statusu formovaného penitenciárním prostředím.

4.3 Zaměstnávání odsouzených

Pracovní aktivita má kromě významu prevence nežádoucích událostí též význam snižování případné agresivity, přispívá k celkovému zklidnění jedince. Práce napomáhá smysluplnému naplnění běžného dne. Je jedním ze základních prvků působení na odsouzené (Sochůrek 2007a, s. 43). Mimo to má práce značný význam ekonomický (Hála 2005, s. 124). Z pracovní odměny odsouzeného se hradí kupříkladu výživné pro jeho děti, náklady na výkon trestu odnětí svobody apod. Práce má zároveň silný motivační efekt, neboť část pracovní odměny jde odsouzenému na účet kapesného, ze kterého následně realizuje odsouzený své nákupy ve vězeňské prodejně.

Zaměstnávání vězňů je v ČR řešeno Zákonem o výkonu trestu, kde jsou kromě jiného stanoveny základní povinnosti. Jedna z těchto základních povinností je povinnost pracovat, pokud je odsouzenému přidělena práce a není uznán dočasně práce neschopným nebo zdravotně nezpůsobilým (Haluzová, Blanda 2009, s. 13). Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, § 29, odst. 1, říká: *Odsouzený, který byl zařazen do práce, je povinen pracovat, pokud je k práci zdravotně způsobilý.*“ Tuto problematiku odsouzených dále specifikuje Vyhláška č. 345/1999 Sb., řád výkonu trestu, v platném znění, § 41, odst. 3. Podle této vyhlášky se odmítnutí práce považuje za závažné porušení povinností odsouzeného, za které se zpravidla uloží kázeňský trest.

Většina odsouzených však zájem o práci deklaruje. *Obliba vězení bývá tradičně dána tím, zda a jaká je zde k dispozici práce. Není pravda, jak se často veřejnosti předestírá, že většina vězňů nikdy nepracovala a pracovat nechce. Pravdou bývá opak – vězni se hlásí do práce,*

protože jim tak více ubíhá čas, vydělávají si peníze a mnozí vědí, že si takto i splácejí dluhy z trestné činnosti (Sochůrek 2007b, s. 56). Nabídka vhodné práce a její patřičné ohodnocení je pro odsouzené motivující (Sochůrek, 2008, s. 51). Vzhledem k současné ekonomické situaci v České republice se i věznice potýkají se značnou nezaměstnaností. Hála upozorňuje na rizika spojená s nízkou zaměstnaností vězňů, kdy nezaměstnanost nepředstavuje pouze problém během pobytu odsouzeného ve výkonu trestu odnětí svobody, ale zejména po jeho propuštění, neboť u něj dochází ke ztrátě pracovních návyků (Hála 2005, s. 127).

Práce má tedy pro vězně různé motivy. Podle Haluzové a Blandy převažují na prvním místě peníze, jakožto prostředek k nákupu věcí, bez kterých si většina odsouzených svůj pobyt ve věznici nedovede představit (Haluzová, Blanda 2009, s. 14). Odsouzení za peníze nakupují především kávu, tabák a cigarety. Finanční příjem navíc zvyšuje sociální status odsouzeného. Dalším motivem proč ve věznici pracovat je zahnání nudy. V přísnějších typech věznic jsou odsouzení ubytováni na malých celách a kromě vycházek či pohybu na oddíle mnoho možností ke změně prostředí nemají. Mezi odsouzenými jsou i tací, kteří pracují pouze během pobytu ve výkonu trestu odnětí svobody. A na tomto místě je třeba podotknout, že pracují obvykle s vysokým nasazením, což může přispět k tomu, že je zaměstnanci určen na pozici předáka na pracovišti, tedy opět dochází ke zvýšení sociálního statutu. Z tohoto místa však opět může jak žádoucím, tak nežádoucím způsobem ovlivňovat další vězně.

Důležitou roli při zaměstnávání vězňů též hraje možnost setkávání se s více lidmi – s civilními zaměstnanci, kteří mohou představovat pro odsouzené určitý vzor. Je ovšem otázkou, do jaké míry je tento „úzký“ kontakt žádoucí. Civilní zaměstnanci totiž často, byť mnohdy nevědomky, hovoří s odsouzenými o interních tématech či vedou důvěrné debaty o svém soukromí apod. A tím mohou narušit vnitřní bezpečnost věznice.

To, že pracovní aktivity přispívají k osvojení dovedností a návyků, je jisté. Z tohoto důvodu je jedním z úkolů Vězeňské služby České republiky na základě ustanovení Zákona č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční stráží České republiky, § 2, odst. 9, vytváření podmínek pro pracovní a jinou účelnou činnost osob ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody.

4.4 Vzdělávání ve výkonu trestu odnětí svobody

Vzdělávání je užitečným prostředkem osobního růstu a společenského vzestupu nejen pro mimovězeňskou populaci, ale i pro vězněné osoby (Hála 2005, s. 130).

Z Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby ČR č. 62/2010 Sb., čl. 25, kterým se vydává organizační řád Vězeňské služby České republiky, bylo zřízeno Střední odborné učiliště, které poskytuje přípravu pro výkon povolání a odborných činností v učebních a studijních oborech, dále doplnění základního vzdělání v kurzech pro získání základního vzdělání, doplnění nebo rozšíření kvalifikace ve vzdělávacích kurzech. *Rozhodnutím Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR bylo s účinností od 20.6.1996 do školské sítě České republiky toto zařízení zařazeno* (Hála 2005, s. 136).

Mimo to dokáže české vězeňství již vytvořit i podmínky pro získání středoškolského či vysokoškolského vzdělání (Hála 2005, s. 137).

Vězněné osoby s určitým stupněm vzdělání pomáhají (leckdy však za úslužky či úplatu) ostatním vězňům s psaním adres, vyplňováním složenek, zpracováním životopisů či sepisováním žádostí a stížností apod. V českých věznicích se totiž stále ještě můžeme setkat s jevem označovaným jako tzv. „funkční negramotnost“ (Hála 2005, 138). A právě proto vězněné osoby s určitým stupněm vzdělání požívají jistého stupně vážnosti.

4.5 Program zacházení

Pro každého odsouzeného je ve vzájemné spolupráci psychologa, speciálního pedagoga, vychovatele, sociálního pracovníka a lékaře zpracován program zacházení (Sochůrek 2008, s. 42). Kromě jiného obsahují programy zacházení pracovní aktivity, vzdělávací aktivity, speciálně výchovné aktivity, zájmové aktivity a oblast utváření vnějších vztahů. Naplňování cíle programu zacházení je pravidelně hodnoceno a je vedle chování a postojů ke spáchanému trestnému činu jednou z rozhodujících skutečností pro zařazení do jedné ze zpravidla tří prostupných skupin vnitřní diference. Přičemž první skupina je cílem většiny odsouzených, neboť jim přináší značné výhody, např. delší povolenou dobu sledování televize, kladné hodnocení pro potřeby soudu apod. Odsouzený zařazený do první prostupné skupiny vnitřní diference tak zaujímá vyšší postavení ve skupinové hierarchii.

Letitou praxí je též umísťování odsouzených do cel dle prostupných skupin vnitřní diference. Vytváří se tak určité podskupiny. Programy zacházení tedy komplexně zastřešují veškeré aktivity a činnosti, kterým se odsouzení ve výkonu trestu odnětí svobody věnují. Práce a vzdělání jsou pouze jedním z mnoha faktorů, které sociální status určují. Tyto faktory jsou stejné jak pro vězněné osoby, tak pro „civilní“ prostředí.

PRAKTICKÁ ČÁST

Předložená bakalářská práce je zaměřena na problematiku sociálního statusu odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody a na jeho jednotlivé složky. Zatímco teoretická část seznámila čtenáře s obecným pojetím základních pojmů a teorií, které se dotýkají dané problematiky, zabývá se praktická část průzkumem jednotlivých vybraných složek syntetického statusu odsouzených ve věznici typu s ostrahou.

Do tohoto typu věznice jsou na základě ustanovení § 56 odst. 2 písm. b) Zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, v platném znění, zařazováni odsouzení, kterým byl trest uložen za úmyslný trestný čin a nejsou zároveň splněny podmínky pro umístění do věznice s dozorem nebo se zvýšenou ostrahou, a pachatele, který byl odsouzen pro přečin spáchaný z nedbalosti a nebyl zařazen do výkonu trestu odnětí svobody do věznice s dohledem nebo s dozorem. Odsouzení zařazení do tohoto typu věznice se mohou v prostorách věznice pohybovat pouze pod dohledem zaměstnance vězeňské služby. Výjimečně jim může být ředitelem věznice umožněn pohyb po věznici bez dozoru zaměstnance, a to v rámci plnění pracovních úkolů. Tito odsouzení bývají zpravidla zaměstnáni na střežených pracovištích uvnitř věznic či na nestřežených pracovištích uvnitř i vně věznice. Akcí mimo věznici se mohou pod dohledem zaměstnance účastnit odsouzení tohoto typu, kteří jsou zařazeni do tzv. výstupního oddělení (Sochůrek 2007c, s. 39).

5 Cíl průzkumu a předpoklady šetření

Cílem praktické části je zjistit pomocí použitých metod sociální status odsouzených zařazených do věznice typu s ostrahou. Jako vzorek poslouží padesát odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody zařazených do věznice typu s ostrahou umístěných ve Vazební věznici Liberec na standardním oddíle odsouzených.

Výsledky šetření mohou posloužit nejen speciálním pedagogům či vychovatelům ve věznicích, popř. výchovných ústavech. Pro stanovení vhodných metod práce, ať už s vězni, chovanci či uživateli, je nezbytně nutné znát jejich syntetický status. Teprve po osvojení si těchto poznatků je možné aplikovat vhodné výchovné metody pro další práci s nimi.

Dílčí cíle průzkumu

- **Dílčí cíl č. 1:** zjistit, jakým profesím se respondenti v mimopenitenciárním prostředí věnují, jakého vzdělání respondenti dosáhli, určit průměrnou úroveň příjmů respondentů v době mimo výkon trestu odnětí svobody.
- **Dílčí cíl č. 2:** zjistit základní charakteristiky životního stylu respondentů zejména s ohledem na vztahy mezi partnery (ať již ryze sexuální či rodinné), zdraví a výživu (včetně jídla a pití), bydlení a bytový standard, péči o vlastní vzhled, oblékání, činnosti a potřeby volného času, způsoby využívání volného času, účast na kultuře a vzdělání, ale i formy mezilidské komunikace.

Předpoklady šetření

Mezi „běžné“ rysy vězeňské populace, tedy té, se kterou se zaměstnanci Vězeňské služby České republiky setkávají ve své každodenní praxi, patří nedostatek volných vlastností odsouzených, jejich nižší vzdělání, zkušenosti s návykovými látkami, původ v neúplných rodinách aj.

V předložené bakalářské práci vycházíme proto z předpokladu, že ve věznici typu s ostrahou jsou odsouzení se vzděláním převážně nižším než je vzdělání učňovské, v prostředí mimo výkon trestu odnětí svobody vykonávají tyto osoby především dělnické profese, vyznávají životní styl založený zejména na konzumu a spotřebě, před umístěním do výkonu trestu odnětí svobody žily bez většího majetku a peněz. Tento předpoklad budeme považovat za platný, pokud se jednotlivé v něm uvedené znaky naplní současně alespoň u 50 % respondentů. Pak budeme považovat toto tvrzení za platné pro minimálně 50 % všech odsouzených zařazených do věznice typu s ostrahou.

Dílčí předpoklady:

- **Předpoklad č. 1:** ve věznici typu s ostrahou jsou ve více než 70 % případů odsouzení s dělnickou profesí.
- **Předpoklad č. 2:** odsouzení ve věznici typu s ostrahou mají ve více než 70 % případů dokončené pouze základní vzdělání.
- **Předpoklad č. 3:** odsouzení ve věznici typu s ostrahou pobírají v mimopenitenciárním prostředí ve více než 70 % případů pouze minimální mzdu.

- **Předpoklad č. 4:** odsouzení ve věznici typu s ostrahou ve více než 70 % případů žijí v mimopenitenciárním prostředí ve volných partnerských svazcích, bydlí v podnájmu, upřednostňují sportovní přenosy před dokumentárními pořady.

5.1 Použitá metoda

Pro naplnění cíle bakalářské práce, tedy typologickou metodou charakterizovat syntetický status osob ve výkonu trestu odnětí svobody odsouzených do věznice typu s ostrahou s ohledem na specifika výkonu trestu odnětí svobody, jsem použil typologické metody. Urban popisuje typologickou metodu jako *teoreticko-empirický přístup zkoumání reality postavený na koncepci několika ideálních typů a následném podřazování či kategorizaci segmentů reality pod tato témata* (Urban 2008, s. 60). V této bakalářské práci jsou typologickou (srovnávací) metodou za užití techniky dotazníku a analýzy spisové dokumentace vytipovány charakteristické znaky syntetického statusu respondentů. Z těchto znaků je pak sestaven reprezentativní typ syntetického statusu jedince ve výkonu trestu odnětí svobody zařazeného do věznice typu s ostrahou, umístěného ve Vazební věznici Liberec.

Důvodem, proč jsem použil právě dotazník, jako hlavní techniku sběru dat, je skutečnost, že získané údaje lze velmi dobře statisticky vyhodnotit a že umožňuje pokrytí většího počtu respondentů. Z v celku pochopitelných důvodů byl použit anonymní dotazník, neboť se údaje v něm obsažené dají považovat za důvěrné.

Dotazník je ve své podstatě způsobem psaného řízeného rozhovoru. Na rozdíl od samotného rozhovoru je však méně časově náročný, umožňuje získat informace od velkého vzorku osob. Odpovědi ale mnohdy bývají jak vědomě tak nevědomě zkreslené. Svou roli hraje jistě i skutečnost, že na rozdíl od rozhovoru mohou respondenti při vyplňování dotazníku více rozmyslet své odpovědi. Velmi důležitá je taktéž její anonymní forma, respondenti vykazují vyšší míru ochoty spolupracovat, necítí se tolik „ohroženi“, jako tomu může být u rozhovoru, bývají proto více otevření a mají tendenci odpovídat na položené otázky pravdivěji a upřímněji.

Při sestavování dotazníku je nutné mít stále na paměti hlavní cíl dotazníkového průzkumu a připravit stylisticky a logicky správné otázky. Nesmíme také zapomenout na to, že dotazník patří mezi subjektivní metody, kdy se respondenti mohou snažit různým způsobem o ovlivnění svých odpovědí. Mohou se tedy snažit o to, aby vypadali společensky lépe či hůře. Z tohoto důvodu jsem do dotazníku zakomponoval i otázku týkající běžných situací

denního života. Na základě vyhodnocení této otázky se pak dá s jistou mírou pravděpodobnosti usuzovat na spolehlivost či nespolehlivost dotazníku.

Tato metoda umožňuje také zapojení dalších osob jakožto tazatelů, samotný realizátor projektu se získávání informací touto metodou nemusí aktivně zúčastnit. Předpokladem však je řádné poučení a proškolení tazatelů. Aby nedošlo k záměrnému zkreslování ze strany respondentů, ať už z důvodů obavy ze zneužití či z jiných více či méně pochopitelných důvodů, požádal jsem o zadání dotazníku odsouzeným svého kolegu, taktéž speciálního pedagoga, který požívá u odsouzených jistého stupně důvěry. Odsouzení zařazení do věznice typu s ostrahou ve Vazební věznici Liberec, kteří jsou respondenty dotazníku, jsou umístěni na oddíle, jehož vychovatele metodicky vedu a samotní odsouzení pode mě proto spadají. Lze proto předpokládat, že takto získaná data budou mít větší validitu a samotný výsledek šetření by se proto mohl zdát objektivnějším.

Určitým úskalím této metody může zvolení především uzavřených otázek. Ačkoliv uzavřené otázky skýtají řadu výhod, jako je např. snadné zpracování a následná analýza, možnost jednoznačné volby pro tazatele, přináší s sebou i jistá rizika. Tímto rizikem může být povrchnost, tazatel také nemusí žádnou z alternativ shledat jako vhodnou a zvolí tak alternativu, která jen přibližně reprezentuje skutečná fakta či názory. Nehledě k tomu, že stanovení a uspořádání jednotlivých alternativ může též ovlivnit volbu odpovědi. Uzavřené otázky mohou působit monotónním dojmem a pokud jich je více, mohou respondenta unavit. Z tohoto důvodu bylo do dotazníku zahrnuto též několik škálových otázek. Tento způsob zajišťuje jednak určitou objektivnost a zároveň umožňuje kvantitativní zachycení jevu. Uzavřené otázky byly zvoleny z toho důvodu, že průzkumů na zvolené téma nebylo dosud realizováno mnoho, jedná se tak stále ještě o prvotní ohledání průzkumného terénu.

Při tvorbě dotazníku jsem se snažil o eliminaci odborné terminologie, otázky jsem koncipoval jednoduše a přesně.

Aby byly závěry šetření co nejkomplexnější, kombinoval jsem dotazník také s další vyšetřovací metodou, a to analýzou spisové dokumentace. Analýze byl podroben osobní spis respondentů, jejich osobní karta a údaje ve Vězeňském informačním systému. Ze spisové dokumentace byly získány informace o dokončeném vzdělání respondentů a jejich bydlišti. Dále informace o tom, zda se jedná o prvotrestané či vícekrát trestané.

5.2 Zkoumaný vzorek

Za zkoumaný vzorek jsem si zvolil odsouzené zařazené do věznice typu s ostrahou, kteří jsou toho času umístění ve výkonu trestu odnětí svobody ve Vazební věznici Liberec. Jedná se o tzv. vyčerpávající šetření, respondenty se tedy stanou všichni odsouzení ve věznici typu s ostrahou, kteří jsou kmenově zařazení do výkonu trestu odnětí svobody ve Vazební věznici Liberec a v době provádění průzkumu byli ve věznici přítomni.

Oddíl odsouzených zařazených do věznice typu s ostrahou jsem si zvolil jednak z toho důvodu, že odsouzených zařazených do typu věznice s ostrahou je v ČR v současné době nejvíce, také však proto, že skladba odsouzených je na tomto oddíle velmi pestrá. Za místo průzkumu byla záměrně zvolena Vazební věznice Liberec, neboť se zde nachází pouze jediný oddíl typu s ostrahou. Na oddíle jsou tak vedle sebe umístění prvotrestaní s recidivisty, pachatelé s dlouhými ale i kratšími tresty, setkáme se zde s rozličnou trestnou činností, odsouzení jsou různých věkových struktur, různého vzdělání a sociálního původu. Všichni respondenti jsou muži.

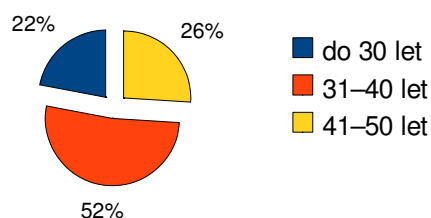
Tabulka č. 1 Věkové zastoupení respondentů

Věková kategorie	Počet respondentů [ks]	Počet respondentů [%]
do 30 let	11	22
31–40 let	26	52
41–50 let	13	26
celkem	50	100

Jak z tabulky č. 1, tak i z grafu č. 1 vyplývá, je ve zkoumaném vzorku nejvíce zastoupena věková kategorie v rozmezí 31 až 40 let, která tvoří 52 % vzorku. Následuje kategorie 41 až 50 let, 26 %. Kategorie nejmladších odsouzených je zastoupena 22 %.

Průměrný věk respondentů je 36,54 let. Modus, tedy nejčastější věk, pak představují odsouzení ve věku 34 let, kterých je ve zkoumaném vzorku 7.

Graf č. 1 Věkové zastoupení respondentů

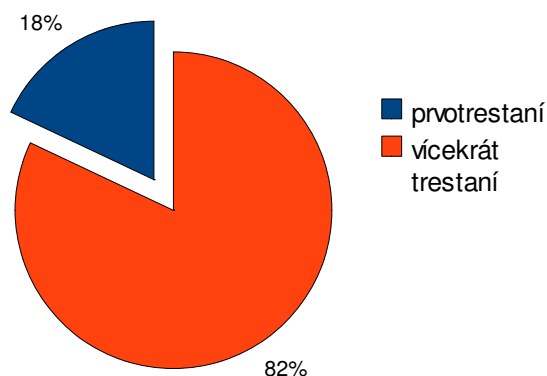

Tabulka č. 2 Zastoupení prvotrestaných a vícekrát trestaných

	Počet respondentů [ks]	Počet respondentů [%]
prvotrestaní	9	18
vícekrát trestaní	41	82
celkem	50	100

Tabulka č. 2 a graf č. 2 zobrazují spektrum odsouzených v závislosti na tom, kolikrát již byli odsouzeni pravomocným rozsudkem soudu k trestu odnětí svobody. Při stanovování kategorií jsem vycházel z předpokladu, že ve věznici typu s ostrahou budou převážně vícekrát trestaní jedinci s bohatou kriminální zkušeností. Tento můj předpoklad vychází z interních statistik VS ČR. O zařazení do jednotlivých typů věznice rozhoduje soud, na základě ustanovení § 56 a § 57, Zákona č. 40/2009

Graf č.2 Zastoupení prvotrestaných a vícekrát trestaných

Sb., trestní zákoník, v platném znění. Z tabulky a grafu č. 1 a 2 lze dále dovodit následující: z 50 odsouzených je pouze 9 prvotrestaných, přičemž odsouzených ve věku do 30 let je 11. Lze se proto domnívat, že věk vícekrát odsouzených klesá.

Srovnáme-li mezi sebou tabulku či graf č. 1 a č. 2, zjistíme, že nejvíce odsouzených ze zkoumaného vzorku je ve věku mezi 31–40 lety, přičemž průměrný věk zkoumaného vzorku činí 36,54 let, zároveň z údajů uvedených v tabulce a grafu č. 2 vyplývá, že ve zkoumaném vzorku je 82 % vícekrát trestaných. Mezi těmito údaji lze tedy spatřit jistou souvislost, a sice tu, že značná část respondentů v kategorii určené věkem, začala páchat trestnou činnost před dosažením věku 30 let.

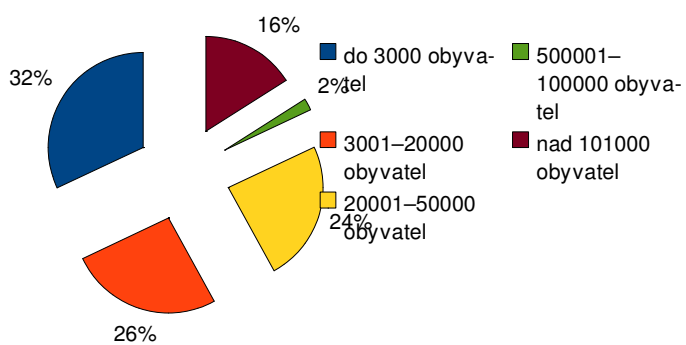

Tabulka č. 3 Bydliště respondentů dle počtu obyvatel

	Počet respondentů [ks]	Počet respondentů [%]
do 3000 obyvatel	16	32
3001–20000 obyvatel	13	26
20001–50000 obyvatel	12	24
500001–100000 obyvatel	1	2
nad 101000 obyvatel	8	16
celkem	50	100

Tabulka a graf č. 3 udávají rozložení respondentů dle velikosti (podle počtu obyvatel) jejich bydliště. Z výsledků vyplývá, že téměř třetina odsouzených z výzkumného vzorku bydlí v obci s počtem obyvatel menších než 3 tisíce. Více než polovina respondentů, 58 %, bydlí pak v obcích či městech s počtem obyvatel do 20 tisíc. Jak napovídají údaje v následujících tabulkách či grafech, je možné hledat souvislosti mezi bydlištěm odsouzených, vykonávanou profesí, mzdou a dalšími faktory, jež tvoří celkový syntetický status respondentů.

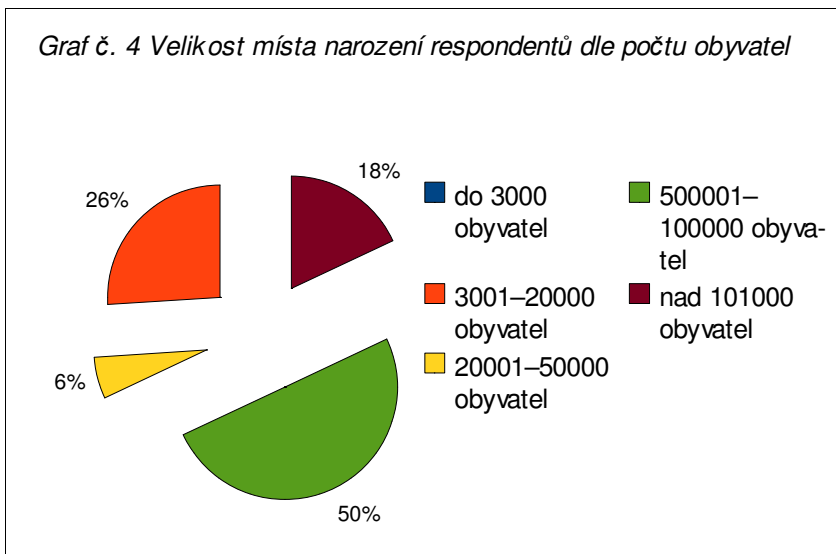
Graf č. 3 Bydliště respondentů dle počtu obyvatel

Tabulka č. 4 Místo narození respondentů dle počtu obyvatel

	Počet respondentů [ks]	Počet respondentů [%]
do 3000 obyvatel	0	0
3001–20000 obyvatel	13	26
20001–50000 obyvatel	3	6
500001–100000 obyvatel	25	50
nad 101000 obyvatel	9	18
celkem	50	100

Tabulka a graf č. 4 zachycují velikost místa narození respondentů dle počtu obyvatel. Zde je nutno brát v patrnost skutečnost, že porodnice se obvykle nachází jen ve větších městech, což dokládají výsledky této tabulky i grafu, kdy 68 % respondentů se narodilo ve městech s více než 50 tisíci obyvateli. Tyto výsledky korespondují z údaji v tabulce a grafu č. 3, kdy 32 % respondentů žije v obcích s počtem obyvatel do 3 tisíc, v takovýchto obcích však

porodnice de facto nejsou, dá se tedy předpokládat, že jejich matka za porodem cestovala do většího města, na druhou stranu žije ve městech s počtem obyvatel větším než 50 tisíc a zároveň menším než 101 tisíc pouze jeden respondent, ačkoliv se právě v těchto městech narodilo 25 respondentů, což potvrzuje výše uvedenou domněnku.

5.3 Výzkumná technika

Z důvodu zaměření této bakalářské práce jsem vytvořil vlastní dotazník, který obsahoval uzavřené otázky, v některých případech pak byla nabídnuta možnost alternativní odpovědi.

Otázky v dotazníku jsou volně rozděleny do několika okruhů. Úvodní část dotazníku oslovuje respondenty, podává základní popis průzkumu, obsahuje žádost o vyplnění dotazníku a uvádí stručný návod, jak dotazník vyplnit. Úvod zahrnuje i poděkování respondentům za jejich čas a ochotu.

První okruh otázek se týká základních charakteristik životního stylu respondentů v mimopenitenciárním prostředí, tedy rodinného stavu, stravovacích návyků a bytového standardu.

V další části dotazníku jsou položeny otázky týkající se péče o vlastní vzhled, oblékání a potřeby volného času a jeho využívání.

Následující část dotazníku obsahuje otázky z oblasti vzdělávání, výše dosahovaných příjmů, ale i vykonávané profese.

V závěrečné části jsou respondentům položeny otázky týkající se vztahů s druhými lidmi, zároveň též mapující postoj k sobě samému.

Ověření spolehlivosti dotazníku

Před samotným sběrem dat u zvolené skupiny respondentů jsem dotazník rozdál svým 5 kolegům, abych si tak ověřil, zda jsou otázky dostatečně srozumitelné a zda nejsou zavádějící či nemohou být pro někoho ponižující.

Do dotazníku jsem dále úmyslně zařadil otázky z běžného života, jež by měly být určitým vodítkem pro ověření spolehlivosti či nespolehlivosti celého šetření.

Komentář ke grafu č. 5 a tabulce č. 5

Součástí dotazníku byla i otázka číslo 7: *Na ulici najdete peněženku s doklady a se 13 tisíci korunami. Jak se zachováte?*

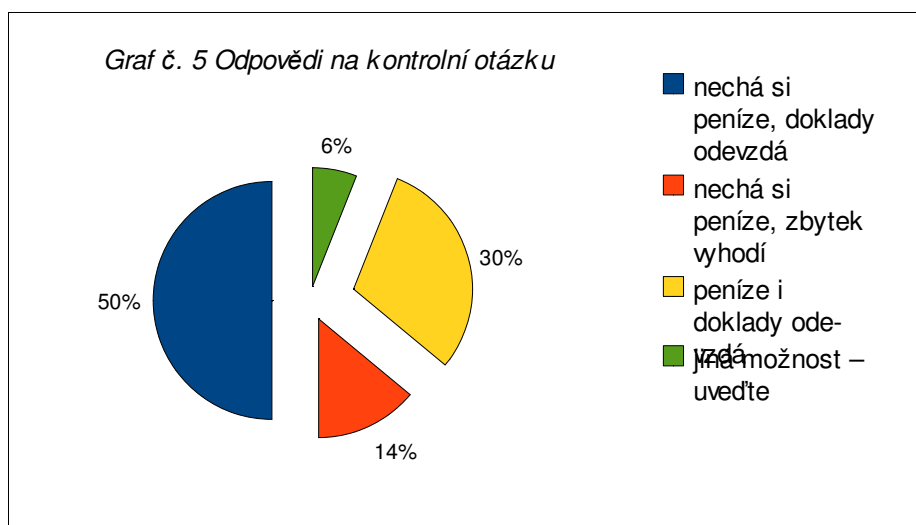
Zodpovězení této otázky samo o sobě nepřispělo k dosažení cíle této práce. Primárním účelem této otázky zjistit, zda dochází k výraznému zkreslování skutečnosti v poskytovaných odpovědích či nikoliv. Výsledných 64 % respondentů, kteří uvedli, že by si uvedenou částku nechali, ať už s tím, že doklady odevzdají či vyhodí, poměrně dobře reflektuje skutečnost, že mezi respondenty se nachází 82 % recidivistů, mnozí z nich (71 %) jsou odsouzeni právě za majetkové trestné činy přičemž další 3 respondenti (6 %) do dotazníku napsali, že by se rozhodli na místě dle své momentální finanční situace. Pouze 15 respondentů (30 %) jednoznačně uvedlo, že by peníze i doklady odevzdali.

Tabulka č. 5 Kontrolní otázka

Odpověď	Počet respondentů [ks]	Počet respondentů [%]
peníze si nechá, doklady odevzdá	25	50
nechá si peníze, odevzdá doklady	7	14
odevzdá peníze i doklady	15	30
jiná možnost – uveďte	3	6
celkem	50	100

Graf nám přehledně udává, jaké je rozložení těch, kteří by si nalezené peníze nechali a kteří by je odevzdali. Zde je třeba opět hledat nutnou souvislost s výší mzdy, kterou respondenti

v prostředí mimo VTOS pobírají a v jakých podmínkách žijí (viz údaje z dalších tabulek a grafů). Částka 13 tisíc tak u mnohých představuje celý jejich plat.

5.4 Průběh výzkumu a interpretace výzkumných zjištění

Sběr dat pomocí dotazníku byl proveden v průběhu počátku měsíce října 2011. Z celkem rozdaných 50 dotazníků se jich vrátilo rovných 50. Všechny dotazníky byly vyplněny správně, ze zkoumaného vzorku proto nebyl žádný z nich vyřazen.

Tabulka č. 6 Response rate

Rozdáno [ks]	Vráceno [ks]	Nevráceno [ks]	Vyřazeno [ks]	Zařazeno [ks]
50	50	0	0	50
Rozdáno [%]	Vráceno [%]	Nevráceno [%]	Vyřazeno [%]	Zařazeno [%]
100	100	0	0	100

Z výše uvedené tabulky jednoznačně vyplývá, že výsledná velikost výzkumného vzorku, tedy 50 odsouzených, odpovídá 100 % plánované velikosti výzkumného vzorku. K ovlivnění či narušení výsledků průzkumu, které by bylo dáno malou návratností, tudíž nedošlo.

Interpretace výzkumných zjištění

V této části bakalářské práce budou rozebrána a vyhodnocena data získaná průzkumem. Teprve po vyhodnocení těchto údajů bude v další části přistoupeno ke zhodnocení závěrů jednotlivých předpokladů a k vyhodnocování dílčích cílů praktické části bakalářské práce.

Komentář ke grafu č. 6 a tabulce č. 7

Výsledné hodnoty uvedené v tabulce číslo 7 a pro přehlednost taktéž zachycené v grafu číslo 6 vypovídají o tom, zda byl předpoklad týkající se rodinného stavu naplněn. Odpověď na tuto otázku zjišťovala otázka číslo 1: *Jaký je váš současný rodinný stav?*

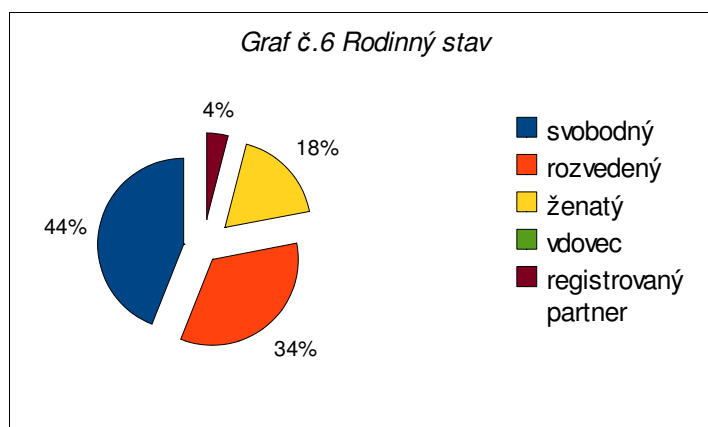
Tabulka č. 7 Současný rodinný stav

Rodinný stav	Počet respondentů [ks]	Počet respondentů [%]
svobodný	22	44
rozvedený	17	34
ženatý	9	18
vdovec	0	0
registrovaný partner	2	4
celkem	50	100

Ve volných svazcích žije v mimopenitenciárním prostředí 78 % respondentů, tedy 39 osob. Z tohoto počtu je plných 44 % respondentů, 22 osob, svobodných a 34 % respondentů, což představuje 17 osob, rozvedených.

V trvalém partnerském svazku, tedy ženatých je dle svého vyjádření 18 % respondentů, což odpovídá 9 tázaných. 2 respondenti uvedli jako rodinný stav registrované partnerství, což zároveň odpovídá oné pověstné „4% menšině“

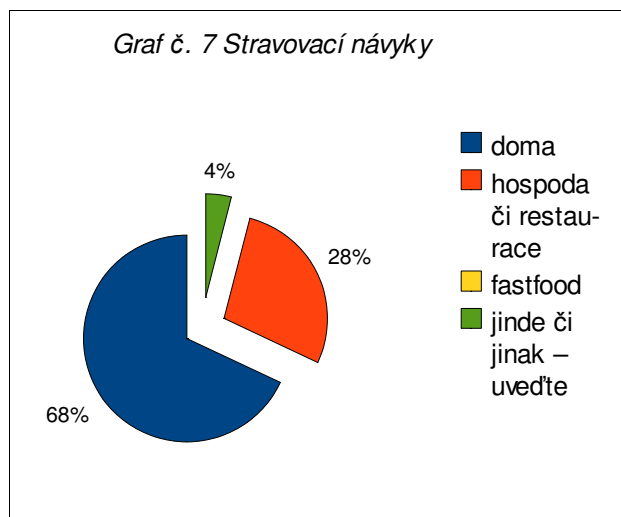
ve společnosti. K rodinnému stavu vdovec se nepřihlásil nikdo, což ale může souviset s věkovým průměrem respondentů.

Komentář ke grafu č. 7 a tabulce č. 8

Stravovacím návykům respondentů byla věnována otázka číslo 2: *Kde se převážně v prostředí mimo VTOS stravujete (obědváte)?*

Z grafu číslo 7 a tabulky číslo 8 vyplývá, že se 34 respondentů, což odpovídá 68 %, stravuje převážně doma. V hospodě či restauracích se stravuje 14 respondentů, tedy 28 %. Variantu fastfood nezvolil jako odpověď nikdo z dotazovaných. 2 respondenti, 4 % v otevřené části otázky, uvedli, že se zpravidla stravují formou zakoupeného pečiva a uzenin, které konzumují při práci na lešení.

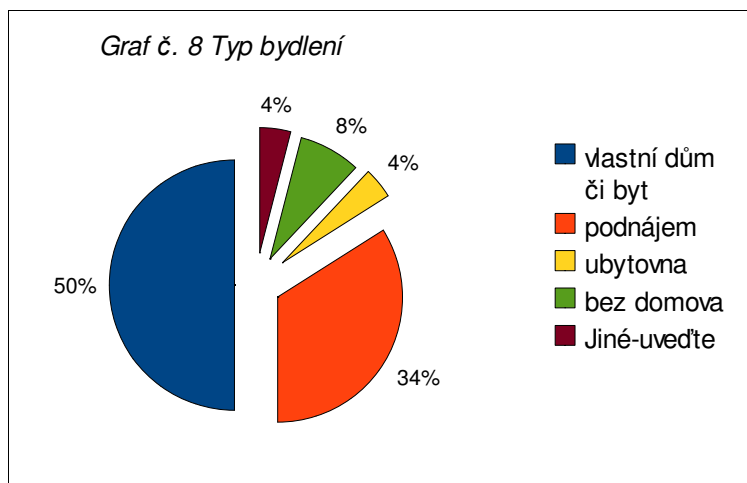

Tabulka č. 8 Stravovací návyky

Stravovací návyky	Počet respondentů [ks]	Počet respondentů [%]
doma	34	68
hospoda, restaurace	14	28
fastfood	0	0
jinde či jinak	2	4
celkem	50	100

Komentář ke grafu č. 8 a tabulce č. 9

Poznatky vyplývající z odpovědí na otázku číslo 3 týkající se typu bydlení v prostředí mimo VTOS ukazují, že v podnájmu, na ubytovně či bez domova je plných 46 % případů, což reprezentuje 23 respondentů. Z tohoto počtu bydlí v podnájmu 34 % respondentů, své bydliště na ubytovně uvedla 4 % tázaných, a ke skutečnosti, že jsou zcela bez domova se přihlásilo 8 % respondentů, což představuje 4 osoby. Oproti původnímu předpokladu je zajímavý i poznatek, že plných 50 % respondentů, tedy 25 osob, bydlí ve vlastním domě či bytě. Dva respondenti uvedli jako své bydliště variantu *jiné*, kdy jeden z nich bydlí u přítelkyně, druhý po hotelích.

Tabulka č. 9 Typ bydlení

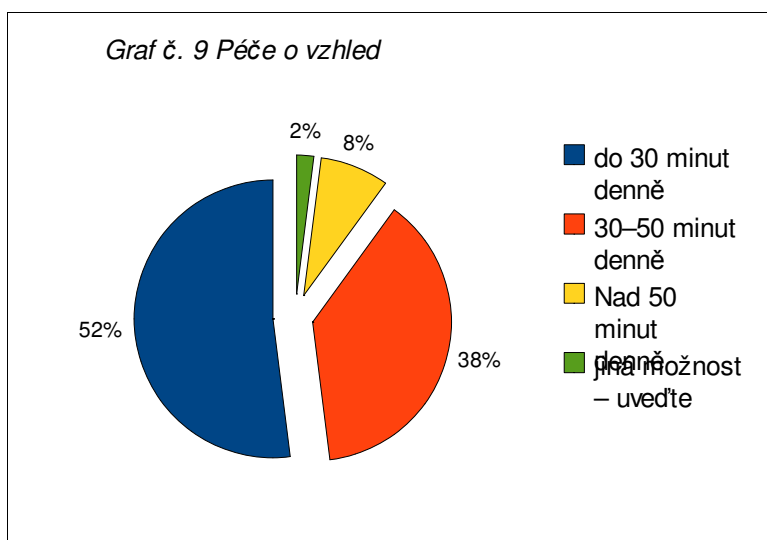
Typ bydlení	Počet respondentů [ks]	Počet respondentů [%]
vlastní dům či byt	25	50
podnájem	17	34
ubytovna	2	4
bez domova	4	8
jiné - uveďte	2	4
celkem	50	100

Je žádoucí dalším výzkumem ověřit tvrzení respondentů, že někteří z nich považují za svůj byt či dům i obydlí, které je zapsáno na katastrálním úřadu ve vlastnictví družky či přítelkyně. Z následných hovorů s dotazovanými však vyplývá, že majetek svých družek jakoby automaticky považují za svůj.

Komentář ke grafu č. 9 a tabulce č. 10

Pro získání informace ohledně času věnovanému péči o vlastní vzhled, sloužila otázka číslo 4: *Kolik času věnujete péči o svůj vzhled? Sprchování či koupání, úpravě účesu, péči o pleť, úpravě nehtů.*

Větší část respondentů, 26 osob, do dotazníku uvedla, že péči o svůj vzhled věnuje denně maximálně 30 minut. Poměrně velký díl respondentů, 19 osob, tedy 38 %, péči o svůj vzhled věnuje denně 30–50 minut. Zvýšenou potřebu pečovat o svůj vzhled projevilo pouhých 8 % respondentů, což reprezentuje 4 osoby. Jeden respondent uvedl, že se tělesné péči věnuje pouze dle potřeby.

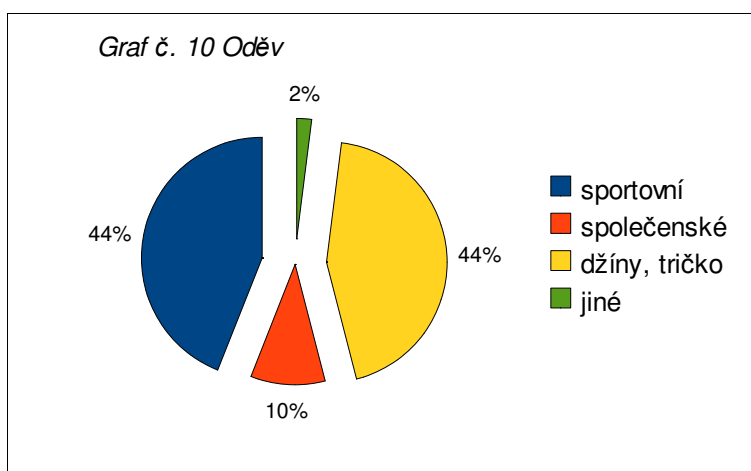

Tabulka č. 10 Péče o tělesný vzhled

Péče o tělesný vzhled	Počet respondentů [ks]	Počet respondentů [%]
do 30 minut denně	26	52
30–50 minut denně	19	38
nad 50 minut denně	4	8
jiná možnost – uveďte	1	2
celkem	50	100

Komentář ke grafu č. 10 a tabulce č. 11

Z vyhodnocení otázky číslo 5: *Jaký druh oblečení upřednostňujete?* vyplývá, že stejný díl respondentů, tedy 44 % dotazovaných, upřednostňuje jak sportovní oděv, tak džíny a tričko. Společenský oděv pak preferuje 10 % respondentů. Jeden respondent uvedl, že nepreferuje žádný oděv, obléká se dle potřeby.

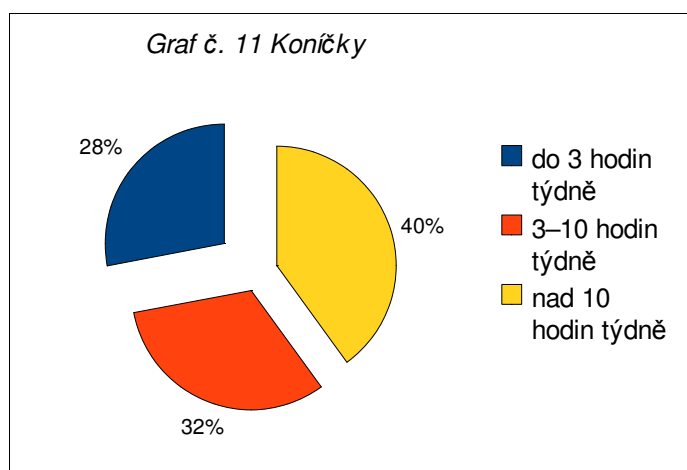
Preference ležérního typu oděvu odpovídá způsobu celkové době a trávení volného času (viz vyhodnocení tabulek č. 12 a 13).

Tabulka č. 11 Oděv

Druh oblečení	Počet respondentů [ks]	Počet respondentů [%]
sportovní	22	44
společenské	5	10
džíny, tričko	22	44
jiné - uveďte	1	2
celkem	50	100

Komentář ke grafu č. 11 a tabulce č. 12

Na otázku číslo 6: *Kolik času týdně věnujete v prostředí mimo VTOS svým koníčkům?* odpovědělo 28 % respondentů, že svým koníčkům věnuje čas do 3 hodin týdně. 16 respondentů, tedy 32 % případů, svým koníčkům věnuje 3–10 hodin týdně, 20 respondentů, pak uvedlo, že pro své koníčky potřebuje více než 10 hodin času týdně. Z toho vyplývá, že doba a způsob (viz tabulka č. 13) představuje významný aspekt sociálního statusu osob zařazených pro výkon trestu odnětí svobody do věznice typu s ostrahou.

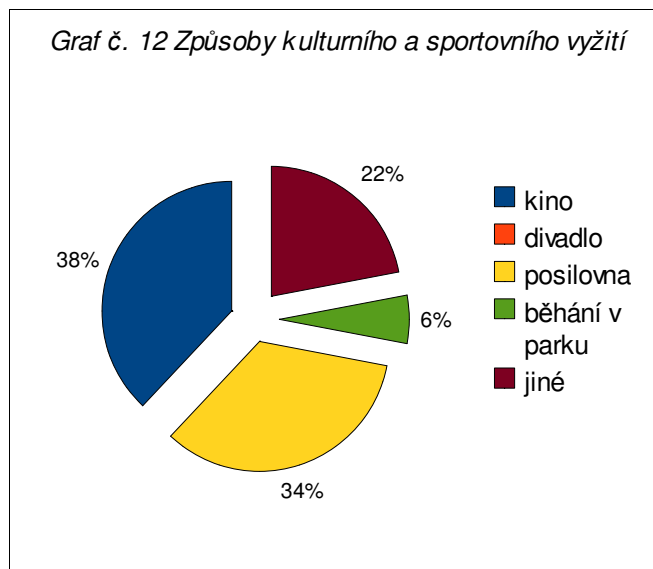
Tabulka č. 12 Čas věnovaným koníčkům/týden

Čas	Počet respondentů [ks]	Počet respondentů [%]
do 3 hodin týdně	14	20
3–10 hodin týdně	16	32
nad 10 hodin týdně	20	40
celkem	50	100

Komentář ke grafu č. 12 a tabulce č. 13

Způsobem trávení volného času se zabývala otázka s pořadovým číslem 8: *Jaký ze způsobů kulturního a sportovního vyžití v prostředí mimo VTOS preferujete?*

Jak je patrné z grafu číslo 12 a tabulky číslo 13, upřednostňuje 19 respondentů kino, jako způsob trávení volného času. Posilovnu preferuje 17 respondentů, jiný způsob trávení volného času udává 11 respondentů. Z odpovědí na tuto otázku vyplývá, že respondenti tráví svůj volný čas kupříkladu následujícím způsobem: jízdou na kole, poslechem hudby, fotbalem, svými dětmi, boxem, prací, rybařením a v hernách. Běhání v parku jako jeden ze způsobů trávení volného času uvádí tři respondenti, divadlo nezaškrtl nikdo z respondentů, což ale odpovídá jejich zařazení do příslušné sociální třídy, neboť návštěva divadel či kupříkladu koncertů vážné hudby bývá spíše doménou vyšší třídy.

Tabulka č. 13 Kultura a sport

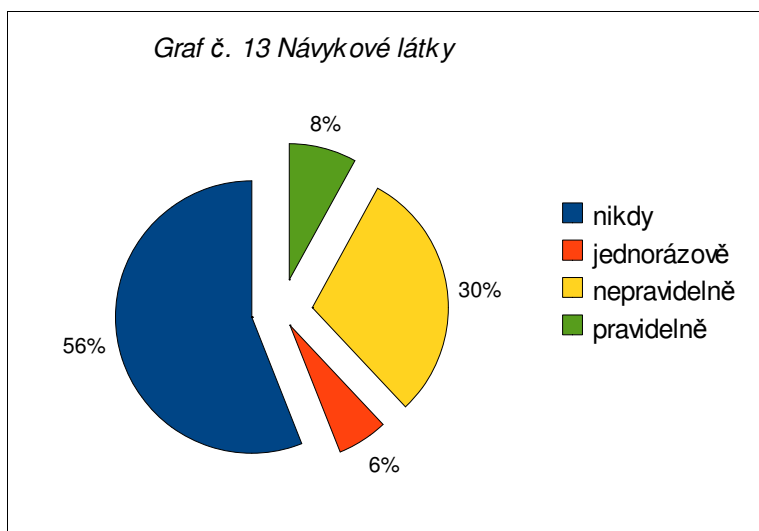
Způsoby vyžití	Počet respondentů [ks]	Počet respondentů [%]
kino	19	38
divadlo	0	0
posilovna	17	34
běhání v parku	3	6
jiné - uveďte	11	22
celkem	50	100

Komentář ke grafu č. 13 a tabulce č. 14

Otázkou číslo 9 jsme přešli od volného času k návykovým látkám, které ovšem s tímto tématem též souvisí, neboť právě návykové látky leckdy mohou volný čas naplňovat. Otázka číslo 9 zní: *Jak často v současné době (v prostředí mimo VTOS) užíváte nealkoholové návykové látky?*

Údaje získané šetřením jsou uvedeny v grafu číslo 13 a tabulce číslo 14.

Užití nealkoholové návykové látky odmítlo 28 respondentů (celých 56 % případů), 30 % respondentů přiznává nepravidelné užití těchto látek, pravidelně nealkoholovým návykovým látkám holdují 4 respondenti, což odpovídá 8 % případů, 3 respondenti (6 %) přiznávají jednorázové užití.

Je však žádoucí tvrzení respondentů dalším výzkumem ověřit, neboť kupříkladu příležitostné kouření marihuany nepovažuje řada respondentů za užívání návykové látky, taktéž mnozí z respondentů jsou spíše uživateli alkoholu, na které ale nebyla otázka v dotazníku cílena. Toto však není primárním cílem tohoto průzkumu.

Tabulka č. 14 Užití nealkoholových návykových látek

Pravidelnost užití	Počet respondentů [ks]	Počet respondentů [%]
nikdy	28	56
jednorázově	3	6
nepravidelně	15	30
pravidelně	4	8
celkem	50	100

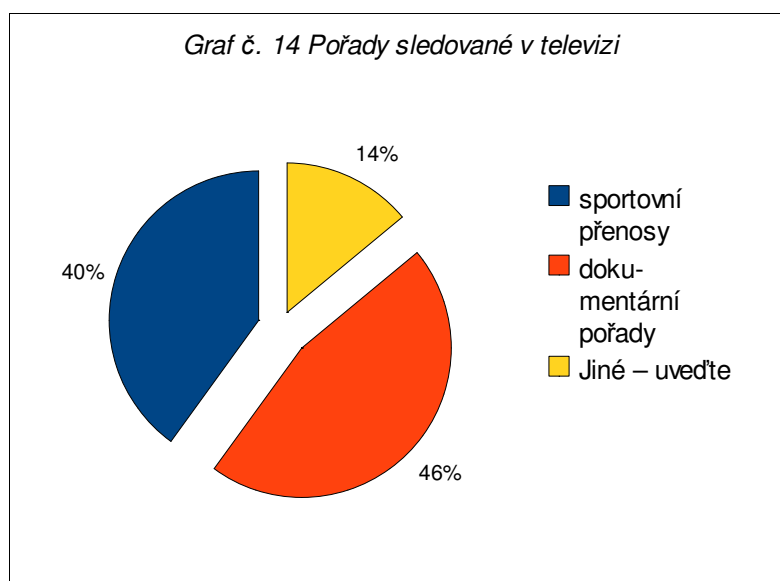
Komentář ke grafu č. 14 a tabulce č. 15

Zjištěné hodnoty dokazují, že 46 % respondentů, dává při sledování televize v prostředí mimo VTOS přednost dokumentárním pořadům. Sportovním přenosům holduje 40 % respondentů. Zbývající počet tázaných – 14 % respondentů, zaškrtnulo variantu *jiná – uveďte*. Mezi odpověďmi v této variantě převládali odpovědi typu: sleduji porno, komedie, zprávy, filmy a hudební kanály.

Tabulka č. 15 Sledované televizní pořady

Televizní pořady	Počet respondentů [ks]	Počet respondentů [%]
sportovní přenosy	20	40
dokumentární pořady	23	46
jiné – uveďte	7	14
celkem	50	100

Během vyhodnocování vyplula napovrch skutečnost, že možnost zaškrtnutí volby dokumentárního pořadu v sobě skrývá širokou paletu variant – od historických dokumentů přes dokumenty o sportovních klubech či hráčích až po třeba dokumenty hudební. Nepodařilo se tak vysledovat, jaký typ dokumentu respondenti preferují.

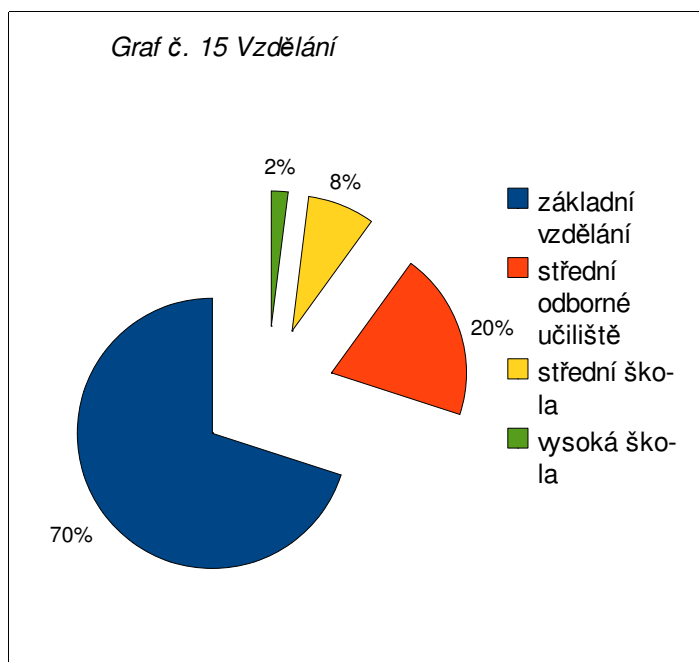

Komentář ke grafu č. 15 a tabulce č. 16

Ke zjištění, zda byl dílčí předpoklad č. 2 naplněn, bylo užito podkladů ze spisové dokumentace jednotlivých odsouzených zařazených do věznic typů s ostrahou. Z 50 analyzovaných spisů vyplývá, že v 70 % případů mají odsouzení dokončeno pouze základní

vzdělání, 20 % z celkového posuzovaného počtu odsouzených, tedy 10 osob, dokončilo střední odborné učiliště a získalo výuční list, 8 % odsouzených dokončila studium na střední škole a složila maturitní zkoušku, 1 odsouzený, dokončil vysokou školu a získal titul Ing.

Ze spisové dokumentace vyplývá, že z 10 odsouzených, kteří dokončili střední odborné učiliště je 5 odsouzených vyučených v oboru zedník, 1 pokrývač, 1 kuchař, 1 řezník-uzenář a 1 opravář zemědělských strojů. U středoškoláků se ve 2 případech jedná o absolventy gymnázia a ve 2 případech o absolventy SPŠ strojní. Vysokoškolsky vzdělaný odsouzený dosáhl svého vzdělání v oboru ekonomie.

Tabulka č. 16 Dosažené vzdělání

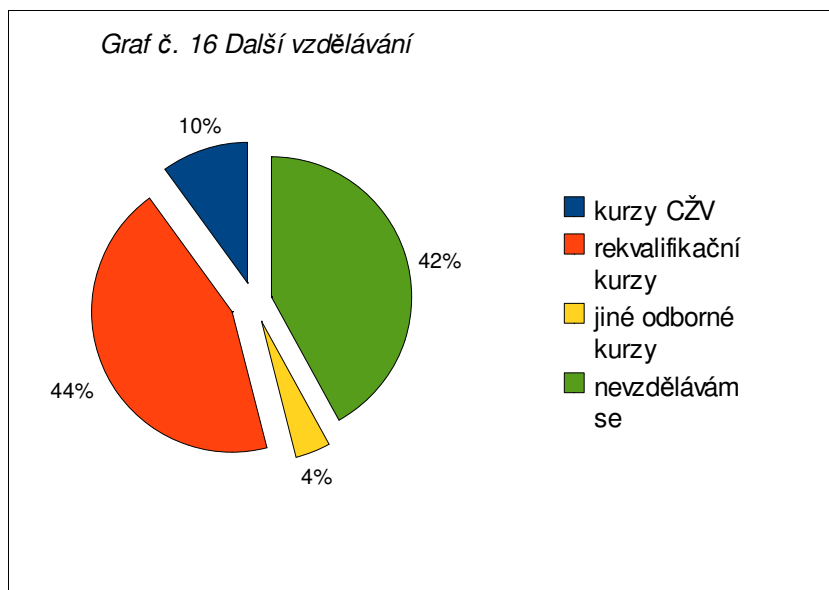
Dosažené vzdělání	Počet respondentů [ks]	Počet respondentů [%]
základní vzdělání	35	70
střední odborné učiliště	10	20
střední škola	4	8
vysoká škola	1	2
celkem	50	100

Komentář ke grafu č. 16 a tabulce č. 17

Dalšímu vzdělávání byla věnována v dotazníku otázka číslo 11. Z grafu a tabulky vyplývá, že poměrně značná část respondentů, celých 58 %, absolvovala nějakou formu dalšího vzdělávání. Lze se tedy domnívat, že tak učinili zejména z toho důvodu, že 70 % z nich (viz výše) dosáhlo pouze na základní vzdělání. Kurzy celoživotního vzdělávání (dále jen CŽV) absolvovalo 10 % respondentů, tedy 5 odsouzených, rekvalifikačními kurzy prošlo

44 % respondentů, což reprezentuje 22 osob, pouze 2 respondenti, 4 %, uvedli, že se zúčastnili jiných odborných kurzů. Tyto kurzy měly převážně rukodělný charakter.

Plných 42 % ze vzorku respondentů pak uvedlo, že se dále nevzdělává vůbec.

Tabulka č. 17 Další vzdělávání

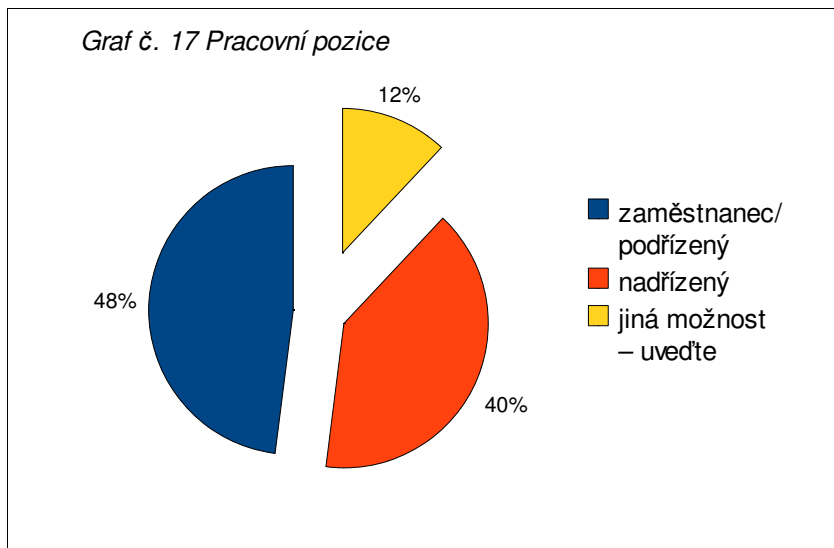
Další vzdělávání	Počet respondentů [ks]	Počet respondentů [%]
kurzy CŽV	5	10
rekvalifikační kurzy	22	44
jiné odborné kurzy	2	4
nevzdělávám se	21	42
celkem	50	100

Komentář ke grafu č. 17 a tabulce č. 18

Pro získání údajů o tom, jak sebe sama respondenti v profesním životě hodnotí, respektive po jakých pracovních pozicích, bez ohledu na své schopnosti, touží, byla do dotazníku zařazena otázka číslo 12: *Jakou pracovní pozici byste nejraději zastávali?*

Výsledky shrnuje graf číslo 16 a tabulka číslo 17. Po pozici zaměstnance, respektive podřízeného by sáhlo 24 respondentů (48 %), naopak po pozici nadřízeného či šéfa touží 20 respondentů, což odpovídá 40 % případů, jinou možnost si vybralo 6 respondentů (12 %).

Tito respondenti do dotazníkového šetření uvedli, že by buď chtěli šéfovat sami sobě či být majiteli nějaké firmy. Přijmutí role podřízeného tedy přijalo pouhých 48 % respondentů, což může vypovídat mimo jiné i o značném sebevědomí těchto respondentů či jejich přehnaných očekáváních, co se jejich uplatnění na trhu práce týče, což by bylo opět zajímavé ověřit dalším výzkumem.

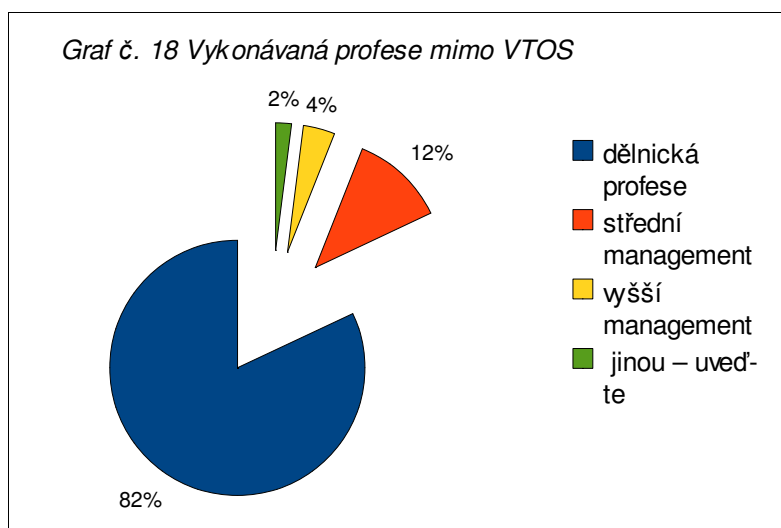

Tabulka č. 18 Preference pracovních pozic dle svých přání

Pracovní pozice	Počet respondentů [ks]	Počet respondentů [%]
zaměstnanec/podřízený	24	48
nadřízený	20	40
jinou – uveďte	6	12
celkem	50	100

Komentář ke grafu č. 18 a tabulce č. 19

Z výsledných hodnot uvedených v grafu č. 18 vyplývá odpověď, zda byl předpoklad č. 1 stanoven správně. Na položenou otázku týkající se vykonávané profese mimo VTOS odpovědělo 41 respondentů, že vykonávají dělnickou profesi, 6 respondentů, že pracují ve středním managementu, 2 respondenti odpověděli, že profese, kterou vykonávají, je na úrovni vyššího managementu. Pouze 1 respondent, což představuje 2 % z celkového počtu, zaškrtl v dotazníku odpověď *jinou*, kdy uvedl, že pracuje jako OSVČ.

Tabulka č. 19 Vykonávaná profese mimo VTOS

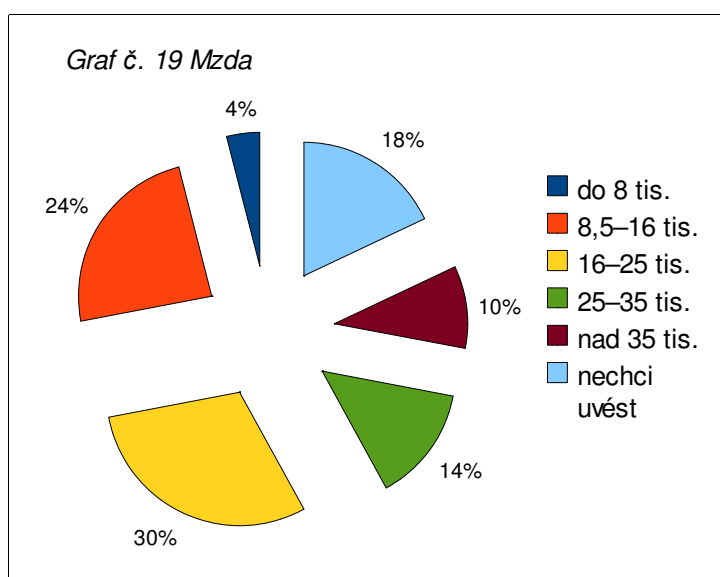
Profese	Počet respondentů [ks]	Počet respondentů [%]
dělnická profese	41	82
střední management	6	12
vyšší management	2	4
jiná – uveďte	1 *	2
celkem	50	100

*Respondent uvedl, že pracuje jako OSVČ.

Komentář ke grafu č. 19 a tabulce č. 20

K ověření předpokladu týkajícího se mzdy byla do dotazníku uvedena otázka pod pořadovým číslem 14: *Jakou mzdu v prostředí mimo VTOS pobíráte?* Odpovědi na tuto otázku jsou uvedeny v grafu č. 19 a tabulce č. 20.

Na tuto otázku z 50 respondentů odmítlo odpovědět plných 18 %. Ne každý z respondentů byl ochoten výši své mzdy uvést. Lze předpokládat, že mnozí z respondentů jsou

zatížení vysokými exekucemi, v prostředí mimo VTOS nejsou legálně zaměstnáni, pracují pouze „brigádně“, což je jiné označení pro tzv. práci „načerno“. Procentuálně vyjádřená data v grafu č. 19 a tabulce č. 20 dále vypovídají o tom, že minimální mzdu pobírají v prostředí mimo VTOS pouze 4 % respondentů. 24 % respondentů uvedlo, že pobírá plat v rozmezí 8,5–16 tisíců. Naproti tomu plných 30 % dotázaných, zaškrtno mzdové rozpětí 16–25 tisíc. Příjem v rozmezí 25–35 tisíc přiznalo 14 % respondentů. Mzdu nad 35 tisíc jako svůj pravidelný příjem uvedlo 10 % respondentů.

Tabulka č. 20 – výše mzdy

Mzda*	Počet respondentů [ks]	Počet respondentů [%]
do 8 tis.	2	4
8,5–16 tis.	12	24
16–25 tis.	15	30
25–35 tis.	7	14
nad 35 tis.	5	10
nechci uvést	9	18
celkem	50	100

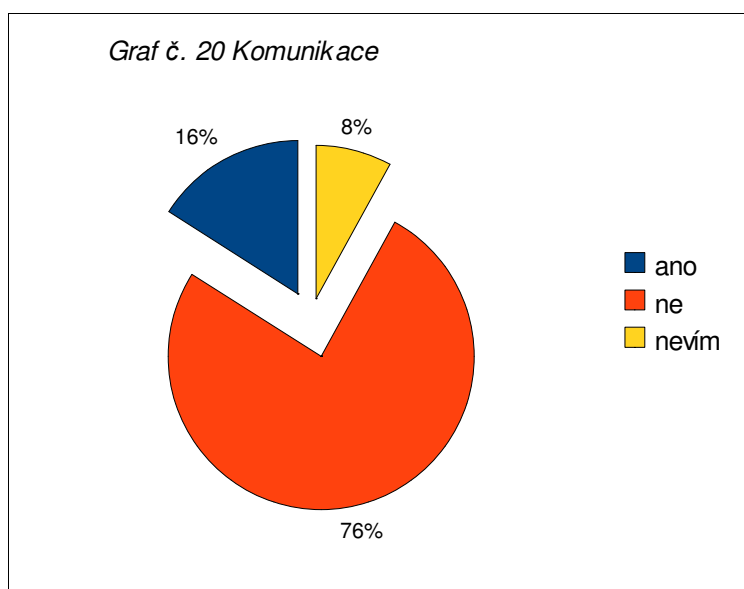
*Uvedeno v korunách českých.

Komentář ke grafu č. 20 a tabulce č. 21

Základní charakteristiky životního stylu respondentů pomáhá vykreslit i otázka číslo 15, která se zabývá komunikací: *Dělá Vám problém navázat komunikaci s cizími lidmi?*

Odpovědi jsou zpracovány a vyhodnoceny v grafu číslo 20 a tabulce číslo 21.

Plných 76 % případů uvedlo, že jim navazování komunikace s cizími lidmi potíže nečiní, což oceňují především v prostředí VTOS, kde ke vzájemné interakci s novými, pro ně neznámými lidmi, dochází téměř neustále. Pouhých 16 % případů,

uvádí, že mají problémy při navazování komunikace s cizími lidmi. 4 respondenti (8 %) na tuto otázku odpovědět nedokázali.

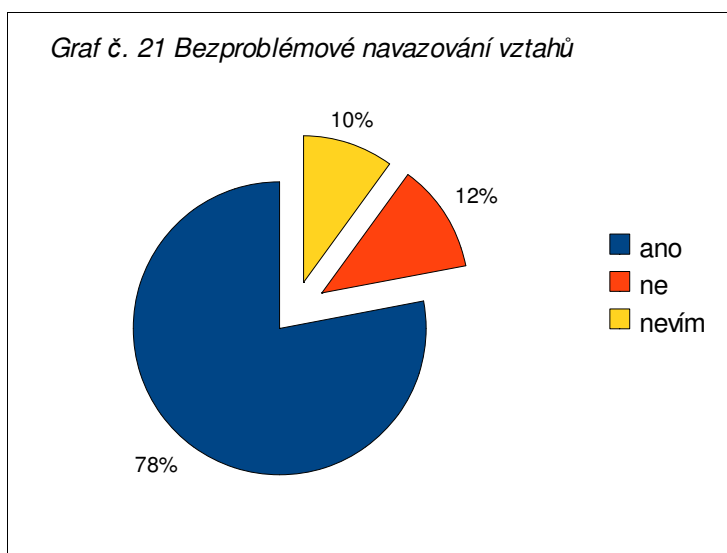
Tabulka č. 21 Problémy s navazováním komunikace

Problémy s komunikací	Počet respondentů [ks]	Počet respondentů [%]
ano	8	16
ne	38	76
nevím	4	8
celkem	50	100

Komentář ke grafu č. 21 a tabulce č. 22

S otázkou navazování komunikace s cizími lidmi souvisí i navazování vztahů. V dotazníkovém šetření jsme se s touto problematikou vyrovnali v otázce číslo 16: *Navazujete bez problémů vztahy s novými lidmi?*

V porovnání s otázkou číslo 15, která mapovala navazování komunikace s cizími lidmi, jsou výsledky bezproblémového navazování vztahů s novými lidmi zcela rozdílné. Celkem 378 % uvádí, že jim činí

navazování bezproblémových vztahů s novými lidmi potíže. Zcela bez problémů se při interakci s novými lidmi cítí pouhých 6 respondentů, což odpovídá 12 % případů. Odpověď „nevím“ udává 10 % respondentů. Tuto rozdílnost lze vysvětlit tak, že zatímco „pouhé“ oslovení nových lidí je v pro život ve VTOS bráno vesměs pozitivně, jako projev kamarádství či určité otevřenosti, která však ve své podstatě komunikující k ničemu nezavazuje a neohrožuje, navázání vztahu je hodnoceno již závažněji. Nesmíme zapomínat na to, že se ve VTOS setkávají lidé různého původu, různých zájmů a mnoha dalších faktorů, které

se ostatně snaží tato práce zmapovat. Především v počátcích dochází mezi „novými“ a „starými“ k mnoha střetům.

Tabulka č. 22 Navazování bezproblémových vztahů s novými lidmi

Problém se vztahy	Počet respondentů [ks]	Počet respondentů [%]
ano	39	78
ne	6	12
nevím	5	10
celkem	50	100

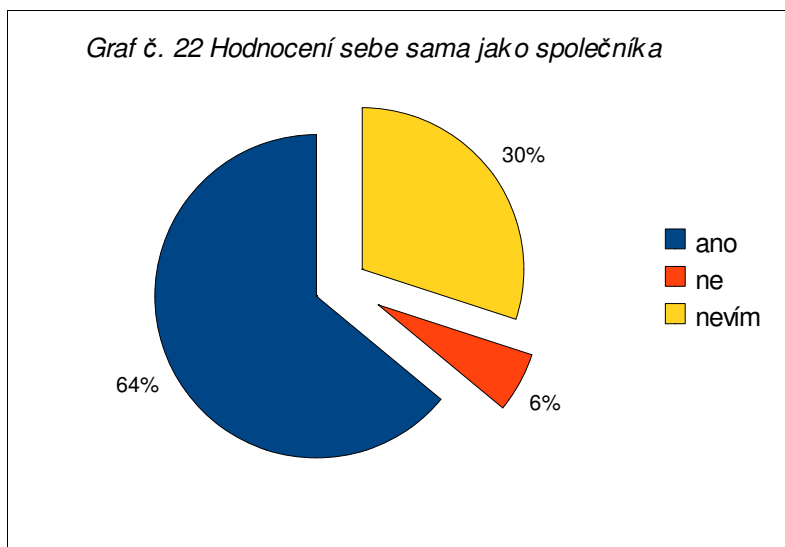
Komentář ke grafu č. 22 a tabulce č. 23

Dalším faktorem, který bylo třeba zmapovat, abychom mohli dojít k základní charakteristice životního stylu zvoleného výzkumného vzorku, bylo sebehodnocení respondentů ve vztahu

k tomu, zda se v prostředí mimo VTOS považují za dobré společníky. V dotazníku bylo této otázce přiděleno pořadové číslo 17.

Za dobrého společníka se v prostředí mimo VTOS považuje 64 % respondentů, tedy více než polovina dotazovaných. Pouze 6 % respondentů se za dobré

společníky nepovažuje, poměrně vysoký počet respondentů pak neumí na tuto otázku jednoznačně zodpovědět 30 % respondentů. Procentuální hodnota nám opět zcela zřetelně vyjadřuje, jaký náhled na sebe respondenti mají.

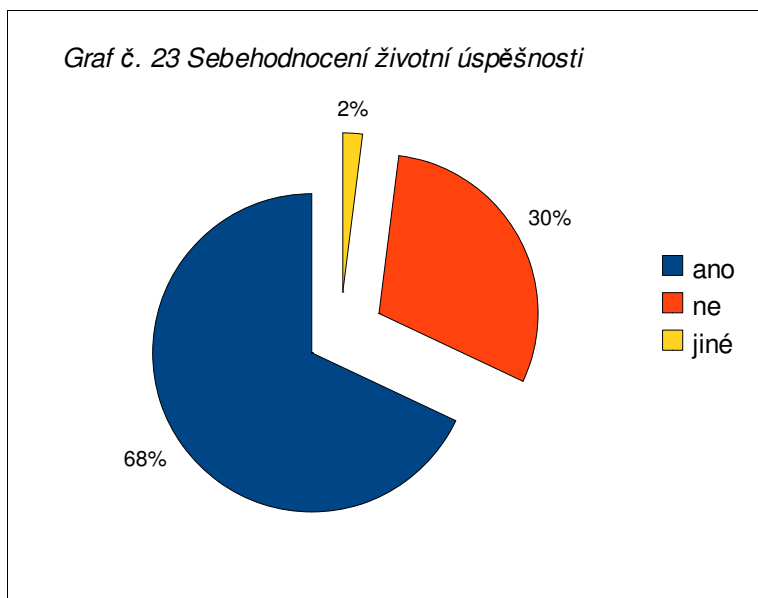
Tabulka č. 23 Sebehodnocení respondentů ve vztahu k tomu, zda se považují za dobré společníky či nikoliv

Odpověď	Počet respondentů [ks]	Počet respondentů [%]
ano	39	78
ne	6	12
nevím	5	10
celkem	50	100

Komentář ke grafu č. 23 a tabulce č. 24

Vyhodnocení otázky číslo 18: *Máte pocit, že jste v životě již něco dokázal?* je zachyceno v grafu číslo 23 a tabulce číslo 24. Tato otázka opět souvisí se sebepojetím, konkrétně se sebehodnocením životní úspěšnosti.

Pocitu, že v životě již něco dokázali, věří 68 % respondentů, 30 % respondentů má přesně opačný pocit a 2 % respondentů uvedli variantu jiná, kterou však dále nerozepsali.

Tabulka č. 24 Pocit životní úspěšnosti

Odpověď	Počet respondentů [ks]	Počet respondentů [%]
ano	34	68
ne	15	30
jiné – uveďte	1	2
celkem	50	100

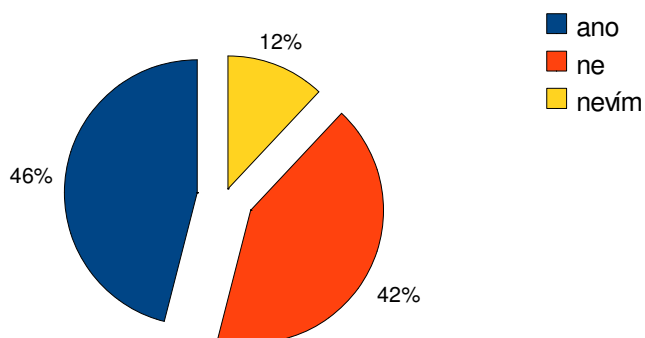
Komentář ke grafu č. 24 a tabulce č. 25

Následující graf i tabulka zachycuje odpovědi na otázku číslo 19: *Považujete své odsouzení za spravedlivé?*

Počet respondentů, kteří se považují za nespravedlivě odsouzené, dosáhl hranice 46 %, přibližně stejný počet respondentů – 42 % naopak považuje své odsouzení za spravedlivé. 12 % dotázaných nedokáže na otázku odpovědět.

Téměř vyrovnaný počet kladných i záporných odpovědí opět poukazuje na ne zcela ukotvený sebnáhled těchto respondentů.

Graf č. 24 Poměr subjektivního pocitu spravedlivého a nespravedlivého odsouzení

Tabulka č. 25 Subjektivní pocit spravedlivého odsouzení

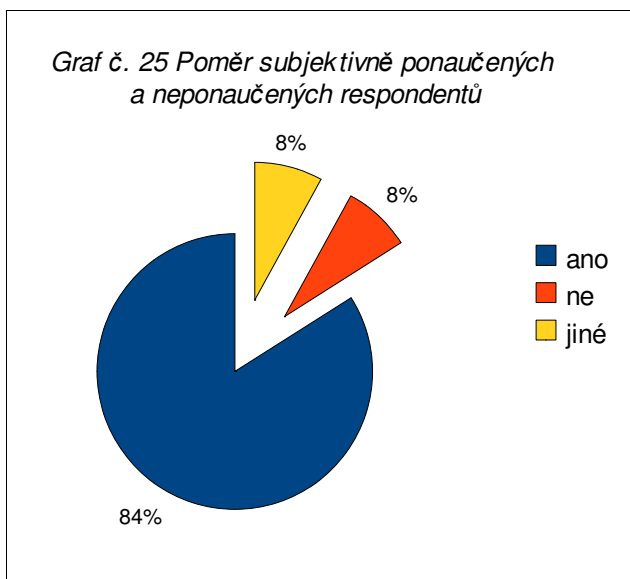
Odpověď	Počet respondentů [ks]	Počet respondentů [%]
ano	23	46
ne	21	42
jiné – uveďte	6	12

Komentář ke grafu č. 25 a tabulce č. 26

Poslední otázka z okruhu otázek zabývajících se náhledem na sebe sama je otázka číslo 20: *Domníváte se, že Vás současný VTOS již dostatečně poučil, a že dovedete žít po propuštění již jen řádným životem?*

Na tuto otázku odpovědělo kladně 42 respondentů, což představuje celkem 84 % všech případů. Záporně odpověděli 8 % respondentů, stejný počet respondentů na tuto otázku odpověděl zaškrtnutím varianty jiné, konkrétní důvod však neuvedli.

Porovnáme-li odpovědi na tuto otázku s údaji uvedenými v tabulce číslo 2 a grafu číslo 2, které udávají počty prvotrestaných a vícekrát trestaných, zjistíme, že ačkoliv 84 % respondentů uvádí, že se cítí být současným pobytem ve VTOS dostatečně poučení, patří plných 82 % z nich mezi vícekrát trestané.

Tabulka č. 26 – subjektivní pocit ponaučení ze současného VTOS

Odpověď	Počet respondentů [ks]	Počet respondentů [%]
ano	42	84
ne	4	8
jiné – uveďte	4	8
celkem	50	100

5.5 Shrnutí výsledků průzkumu a vyhodnocení platnosti předpokladů

Cílem průzkumu bylo získat potřebná data, abychom mohli stanovit typický profil syntetického statusu respondentů. K tomu účelu jsme si stanovili několik předpokladů.

- Předpoklad číslo 1, že ve věznici typu s ostrahou jsou ve více než 70 % případů odsouzení s dělnickou profesí, byl verifikován, neboť dělnické profesi se odsouzení zařazení do věznice typu s ostrahou věnují ve více než 70 % případů. K ověření tohoto předpokladu byla v dotazníku předložena následující otázka s pořadovým číslem 13: *Jakou profesi vykonáváte mimo VTOS?* Výsledky dat získaných otázkou číslo 13 náš předpoklad tedy potvrdily.
- Předpoklad číslo 2: odsouzení ve věznici typu s ostrahou mají ve více než 70 % případů dokončené pouze základní vzdělání. Závěr tohoto předpokladu, a sice,

že odsouzení zařazení do věznice typu s ostrahou mají ve více než 70 % dokončeno pouze základní vzdělání, se potvrdil. Stanovený předpoklad byl tudíž správný. Závěry tohoto předpokladu potvrzuje i vyhodnocení doplňkové otázky z dotazníku. Doplňková otázka číslo 11: *Uveďte, zda jste se někdy v životě účastnili dalšího vzdělávání v rámci: kurzů celoživotního vzdělávání, rekvalifikačních kurzů, jiných odborných kurzů – uveďte a varianta nevzdělávám se.* Z celkového počtu 50 respondentů se 21 osob nevzdělává vůbec, 22 z nich pak absolvovalo rozličné rekvalifikační kurzy nabízené především Úřady práce.

- Předpoklad číslo 3: odsouzení ve věznici typu s ostrahou pobírají v mimopenitenciárním prostředí ve více než 70 % případů pouze minimální mzdu, byl falzifikován. Šetřením se prokázalo, že stanovený předpoklad číslo 3 nebyl naplněn, neboť oproti předpokládaných 70 % případů pobírá minimální mzdu pouhá 4 % respondentů. Naopak se jako velmi překvapující ukázala zjištění, že 78 % případů pobírá vyšší mzdu než je mzda minimální, dokonce 24 % respondentů pobírá mzdu nad 25 tisíc. Určité zkreslení výsledných hodnot představuje celkem vysoké procento respondentů (18 %), kteří výši své mzdy uvést nechtěli.
- Předpoklad č. 4: odsouzení ve věznici typu s ostrahou ve více než 70 % případů žijí mimopenitenciárním prostředí ve volných partnerských svazcích, bydlí v podnájmu, upřednostňují sportovní přenosy před dokumentárními pořady, jako celek byl falzifikován. Splněny byly pouze některé dílčí znaky tohoto předpokladu. Data pro ověření tohoto předpokladu byla získána z otázek číslo 1, 3 a 10: *Jaký je Váš současný rodinný stav? Jaký typ bydlení v prostředí mimo VTOS nejlépe charakterizuje ten Váš? Který z následujících pořadů byste při sledování televize v prostředí mimo VTOS upřednostnil?* Dílčí znak tohoto předpokladu, že respondenti ve více než 70 % případů žijí v podnájmu se tedy nepotvrdil, neboť tento způsob bydlení uvedlo pouhých 34 % respondentů. Rovněž dílčí znak, že více než 70 % respondentů upřednostňuje při sledování televize sportovní přenosy před dokumentárními pořady se ukázal jako lichý. Dokumentární pořady sleduje plných 46 % respondentů. Pro přílišnou šíři možnosti *dokumentární pořady* nelze tento bod však jednoznačně vyhodnotit. Oproti tomu v bodě týkajícím se života ve volných partnerských svazcích, ze kterých se vyznalo 78 % respondentů, byl dílčí znak tohoto předpokladu naplněn.

Na základě vyhodnocení výše uvedených předpokladů je možné usuzovat na modus respondentů, tedy že za typického představitele odsouzeného ve VTOS s ostrahou můžeme na základě dat z tohoto výzkumu považovat muže ve věku 34 let, který je již vícekrát trestaný, a který typicky žije ve městě či obci s počtem obyvatel do 20 tisíc, narodil se ve městě s počtem obyvatel mezi více než 50 a méně než 101 tisíci, je svobodný, případně rozvedený, nejčastěji se stravuje doma, rád ale za stravou vyrazí i do hospody, bydlí ve svém domě či bytě, péči o svůj vzhled věnuje denně maximálně 30 minut, preferuje pohodlné oblečení, ať už sportovní nebo jen džíny s tričkem, svým koníčkům věnuje více než 10 hodin týdně. Svůj volný čas tráví v kině nebo posilovně, návykové látky dlouhodobě neužívá, v televizi sleduje převážně dokumenty, má pouze základní vzdělání, snaží se však dále vzdělávat kupříkladu pomocí rekvalifikačních kurzů, vykonává dělnickou profesi, po roli šéfa či nadřízeného však netouží, hrubý měsíční příjem má 16–25 tisíc, problémy s mezilidskou komunikací neuvádí, navazování nových vztahů mu však problémy činí. V prostředí mimo výkon trestu odnětí svobody se považuje za dobrého společníka, má také pocit, že v životě již něco dokázal, své odsouzení však považuje za spravedlivé. Z uvedené charakteristiky typického představitele osob odsouzených zařazených do věznice typu s ostrahou lze usuzovat, že hlavní předpoklad stanovený pro předložený průzkum lze považovat za platný, tedy že ve věznici typu s ostrahou jsou odsouzení se vzděláním převážně nižším než je vzdělání učňovské, v prostředí mimo výkon trestu odnětí svobody vykonávají tyto osoby především dělnické profese, vyznávají životní styl založený zejména na konzumu a spotřebě, před umístěním do výkonu trestu odnětí svobody žili bez většího majetku a peněz.

6 Závěr

Cíl této práce, kterým bylo za pomoci typologické metody charakterizovat syntetický status osob ve výkonu trestu odnětí svobody odsouzených do věznice typu s ostrahou s ohledem na specifika výkonu trestu odnětí svobody, byl naplněn. Průzkum, který byl ve své praktické části prováděn ve Vazební věznici Liberec, obsáhl vzorek 50 respondentů. Počet respondentů byl dán ubytovací kapacitou oddílu odsouzených zařazených do věznice typu s ostrahou umístěných v době průzkumu této věznici. Průzkum probíhal jak pomocí studia spisové dokumentace, tak dotazníkovým šetřením. Návratnost rozdaných dotazníků byla 100%, výsledky a závěry, které vyplývají z rozboru získaných dat, jsou tak dostatečně validní a reliabilní a charakterizují syntetický status respondentů, který je tvořen charakteristikou profese, vzděláním, majetkovými poměry a vybranými aspekty životního stylu.

Bakalářská práce vycházela z předpokladu, že ve věznici typu s ostrahou jsou odsouzení se vzděláním převážně nižším než je vzdělání učňovské, v prostředí mimo výkon trestu odnětí svobody vykonávají především dělnické profese, vyznávají životní styl založený zejména na konzumu a spotřebě, před umístěním do výkonu trestu odnětí svobody žili převážně v nuznějších poměrech, tedy bez většího majetku a peněz. Výsledky průzkumu některé naše předpoklady potvrdily, například předpoklady týkající se vykonávané profese či dosaženého vzdělání respondentů, jiné nikoliv. Zejména předpoklady týkající se dosahované výše příjmu v prostředí mimo výkon trestu odnětí svobody a typu bydlení se ukázaly jako liché. Rovněž předpoklad týkající se typu sledovaných pořadů nebyl naplněn. Těchto výsledků je proto zcela nepochybně nutné využít v každodenní penitenciární praxi, zejména při tvorbě komplexních zpráv, na kterých se podílí především speciální pedagogové, psychologové a sociální pracovníci, kteří jsou zaměstnáni ve věznicích. Znalost typického profilu syntetického statusu respondentů by pak těmto zaměstnancům mohl pomoci pro efektivnější práci s touto cílovou skupinou respondentů. Například při tvorbě programů zacházení či pro stanovení dalších strategií pro práci s těmito osobami.

Realizovaný průzkum však zároveň otevřel celou řadu otázek, například otázky týkající se nadměrných očekávání respondentů ohledně jejich uplatnění na trhu práce, dále to je otázka návykových látek a jaké látky vlastně respondenti za návykové považují apod. Zodpovězení těchto otázek otvírá prostor pro další upřesňující a navazující šetření, která by však byla nad rámec této práce.

Na vědomí je ale stále nutné mít skutečnost, že výstupy z jednotlivých šetření vycházejí z průzkumu vzorku pocházejícího z jedné věznice. V šetření nebylo taktéž zohledněno, že se v případě Vazební věznice Liberec jedná o nástupní věznici, tedy o věznici, která má alespoň částečnou možnost ovlivňovat skladbu odsouzených v rámci jednotlivých typů. Stranou zůstala též velikost věznice, její umístění v rámci regionu, údaje pocházející z Geografického informačního systému (GIS) Policie ČR apod. Svou roli také mohlo sehrát momentální rozpoložení respondentů či samotný fakt, že se nacházejí ve výkonu trestu odnětí svobody.

K uspokojivému teoretickému objasnění problematiky syntetického statusu byla zvolena dostatečně obsažná studijní literatura a další informační zdroje, které pokryly zvolenou problematiku v celé své šíři a poskytovaly podporu pro stanovování jednotlivých závěrů stanovených předpokladů.

7 Návrh opatření

Ze závěrů průzkumu a z verifikace jednotlivých předpokladů je nezbytné:

1. stále sledovat jednotlivé znaky syntetického statusu odsouzených nově nastupujících do výkonu trestu odnětí svobody;
2. seznamovat nejen odborné zaměstnance vězeňské služby s jednotlivými aspekty syntetického statusu odsouzených, aby i oni věděli, s kým se dostávají do kontaktu a co mohou očekávat. Zaměstnanci by měli být vůči těmto osobám maximálně obezřetní, neboť jak průzkum prokázal, převládají v kontrolním vzorku vícetrestaní odsouzení, tudíž osoby, které jsou na poměry ve VTOS poměrně dobře adaptované. Je nutné být též opatrný ve svých postojích vůči těmto odsouzeným a věnovat jim zvýšenou pozornost. Komunikace s těmito osobami by měla být vedena věcně, jasně a srozumitelně;
3. zahrnout problematiku syntetického statusu již do základní odborné přípravy realizované Institutem vzdělávání vězeňské služby ČR ve Stráži pod Ralskem.
4. zahrnout problematiku syntetického statusu do tvorby komplexních zpráv;
5. využít znalostí jednotlivých znaků syntetického statusu při stanovování programu zacházení jednotlivým odsouzeným. Bylo by vhodné těmto odsouzeným nabízet co nejpestřejší paletu aktivit, tedy nejen aktivity zaměřené na posílení těla, ale i ducha, pozornost dále věnovat především výchovným a vzdělávacím aktivitám, které by mohly napomoci k vyrovnání nedostatků zejména v oblasti sociální;
6. pravidelně tyto znaky ověřovat nejrůznějšími empirickými průzkumy;
7. realizovat navazující šetření, které by rozvedlo a dále upřesnilo některé z otázek, např. ohledně očekávaného uplatnění odsouzených na trhu práce po svém propuštění, zařazení marihuany a alkoholu mezi návykové látky samotnými uživateli apod., jejichž zodpovězení by bylo již nad rámec této práce.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

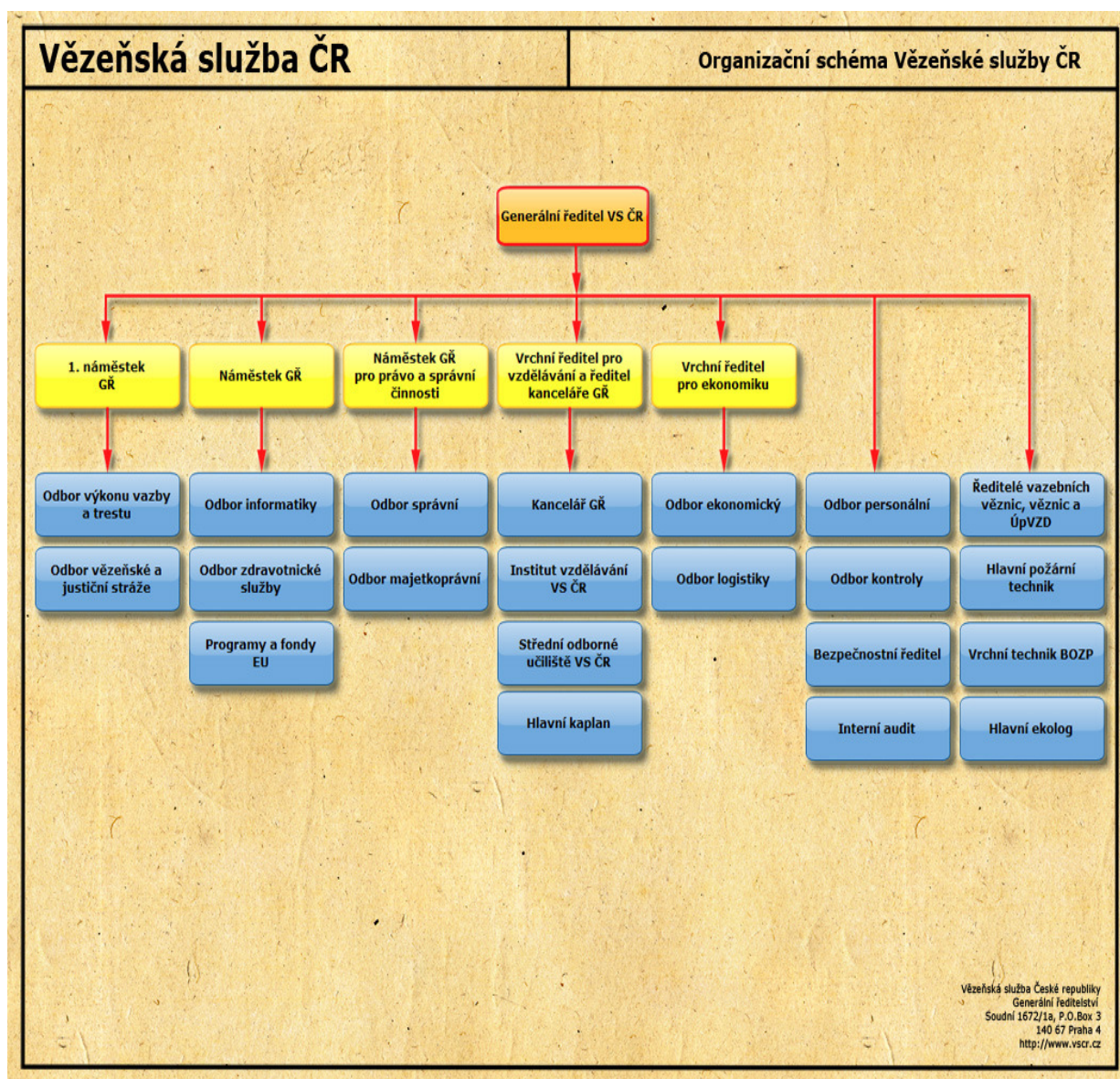
- BARTOŇKOVÁ, H., ŠIMEK, D., 2002. *Andragogika: studijní texty pro distanční studium*. 1. vyd. Olomouc: UP. ISBN 80-244-0394-3.
- BURIÁNEK, J., 1996. *Sociologie*. 1. vyd. Praha: Fortuna. ISBN 80-7168-304-3.
- ČÍRTKOVÁ, L., 1996. *Policejní psychologie*. 2. rozš. vyd. Praha: Support. ISBN 80-902164-0-4.
- DUFFKOVÁ, J., 2006. Životní způsob/styl a jeho variantnost (Malé zamyšlení nad tím, co všechno se může skrývat pod označením „alternativní životní styl“). In *Aktuální problémy životního stylu. Sborník referátů a příspěvků ze semináře sekce sociologie integrálního zkoumání člověka a sekce sociologie kultury a volného času*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta. ISBN 80-7308-131-8.
- GILLERNOVÁ, I., 1998. Sociální psychologie školy. In VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I., ed. *Aplikovaná sociální psychologie I. Člověk a sociální instituce*. 1. vyd. Praha: Portál. s. 259–301. ISBN 80-7178-269-6.
- HAJD-MOUSSOVÁ, Z., 2002. *Kapitoly ze sociální psychologie*. 1. vyd. Liberec: TUL. ISBN 80-7083-562-1.
- HÁLA, J., 2005. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice: Vysoká škola evropských studií. ISBN 80-86708-05-5.
- HALUZOVÁ, S., BLANDA, R., 2009. Při práci trest utíká rychleji. *České vězeňství*, roč. 2009, č. 2, s. 13–17. ISSN 1213-9297.
- HRČKA, M., 2001. *Sociální deviace*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-85850-68-0.
- KELLER, J., 1997. *Úvod do sociologie*. 4. rozš. vyd. Praha: Slon. ISBN: 80-85850-25-7.
- KUBÁTOVÁ, H., 2010. *Sociologie životního způsobu*. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 80-247-2456-0.
- MUNKOVÁ, G., 2011. *Sociální deviace*. 1. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0279-2.
- NOVÝ, I., 2008. *Sociologie a organizace řízení*. 1. vyd. Liberec: TUL. ISBN 80-7372-362-0.
- RYMEŠ, M., 1998. Člověk a organizace. In VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I., ed. *Aplikovaná sociální psychologie I. Člověk a sociální instituce*. 1. vyd. Praha: Portál. s. 27–55. ISBN 80-7178-269-6.

- SOCHŮREK, J., 2008. *Úvod do penologie*. 1. vyd. Liberec: TUL. ISBN 80-7372-287-6.
- SOCHŮREK, J., 2007a. *Kapitoly z penologie*. 1. díl. *Úvod do teorie trestu a trestání*. 1. vyd. Liberec: TUL. ISBN 80-7372-203-6.
- SOCHŮREK, J., 2007c. *Kapitoly z penologie*. 2. díl. *Teorie a praxe zacházení s vězněnými*. 1. vyd. Liberec: TUL. ISBN 80-7372-204-3.
- SOCHŮREK, J., 2007b. *Kapitoly z penologie*. 3. díl. *Negativní jevy ve vězení*. 1. vyd. Liberec: TUL. ISBN 80-7372-205-0.
- ŠIMEK, D., 2000. *Sociologie práce*. Dotisk 1. vyd. Olomouc: UP. ISBN 80-7067-705-8.
- URBAN, L., DUBSKÝ, J., 2008. *Sociální deviace*. Plzeň: Aleš Čeněk. ISBN 80-7380-133-50.
- URBAN, L., 2008. *Sociologie trochu jinak*. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 80-247-2493-5.
- VÁGNEROVÁ, M., 2008. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 4. rozš. a přepr. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7367-414-4.
- Vyhláška č. 345/1999 Sb., řád výkonu trestu odnětí svobody. In *Sbírka zákonů České republiky*. 1999, částka 110, s. 7568–7586.
- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2009, částka 11, s. 354–461.
- Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů. In *Sbírka zákonů České republiky*. 1999, částka 58, s. 3170–3187.
- Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). In *Sbírka zákonů České republiky*. 2004, částka 190, s. 10261–10324.
- Zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů. In *Sbírka zákonů České republiky*. 1998, částka 39, s. 5385–5419.

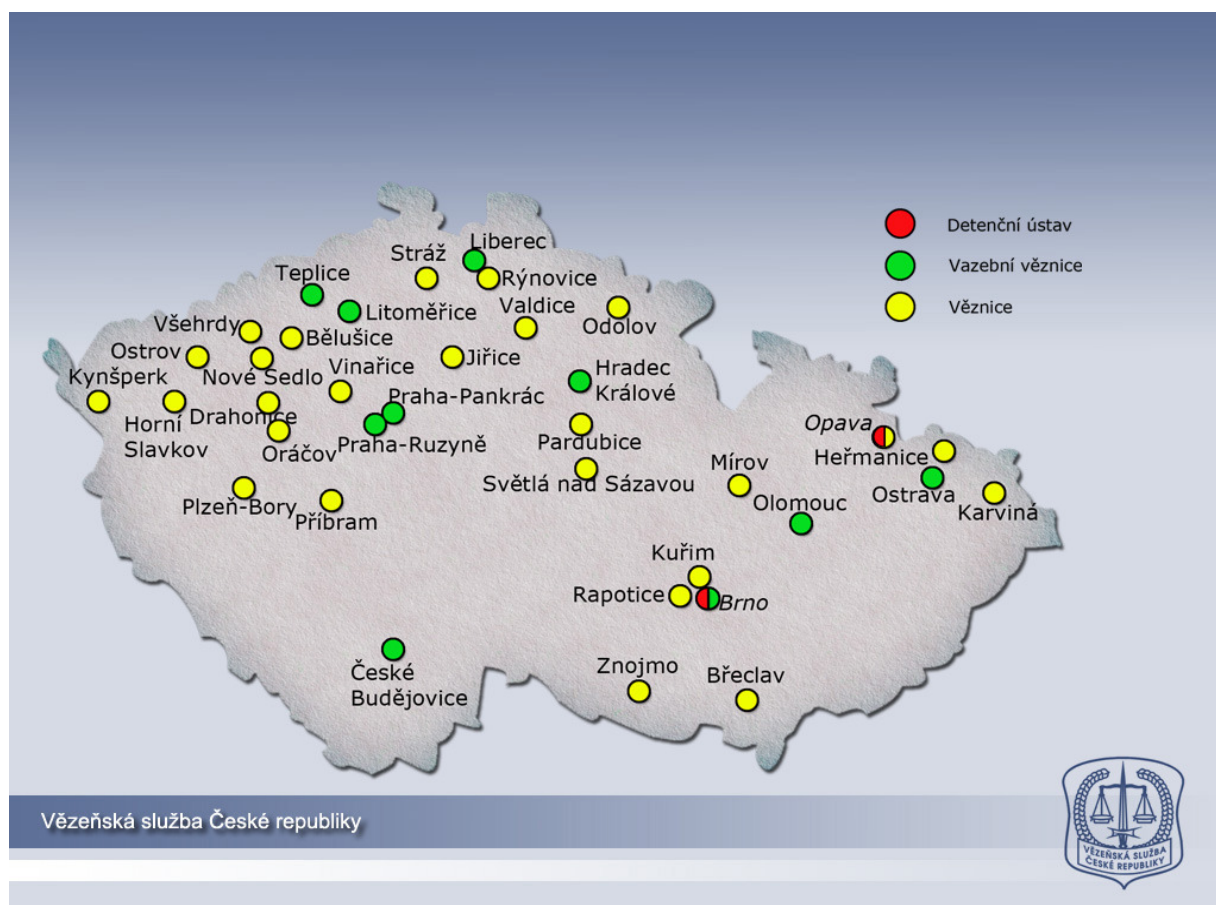
SEZNAM PŘÍLOH

1. Vězeňská služba ČR – organizační struktura
(zdroj: VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČR. *Organizační struktura* [online]. [vid. 29.1.2012]. Dostupné z: <http://vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/o-nas/organizacni-struktura-2/>)
2. Mapa věznic, vazebních věznic a detenčních ústavů ČR
(zdroj: VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČR. *Mapa věznic, vazebních věznic a detenčních ústavů* [online]. [vid. 29.1.2012]. Dostupné z: <http://vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/o-nas/zakladni-informace-4/mapa-veznic-vazebnich-veznic-a-detencnich-ustavu-cr-5401>)
3. Dotazník použitý pro realizaci průzkumu
4. Souhlas oprávněného pracovníka s provedením průzkumu ve Vazební věznici Liberec

Vězeňská služba ČR – organizační struktura

Mapa věznic, vazebních věznic a detenčních ústavů

Dotazník použitý při realizaci průzkumu

Dotazníkové šetření

Vážení,

obracím se na Vás se žádostí o vyplnění dotazníku v rámci průzkumu, který je součástí bakalářské práce týkající se problematiky syntetického statusu odsouzených zařazených do věznice typu s ostrahou.

Dotazník je anonymní, nikde se proto nepodepisujte. Vaše odpovědi nebudou nijak dohledatelné, neboť výsledky budou zpracovány do statistické podoby souhrnným způsobem. Z tohoto důvodu Vás žádám o co nejpravdivější odpovědi na položené otázky.

Dotazník bude využit zejména ke studijním potřebám. Závěry z tohoto šetření budou nejen sloužit speciálním pedagogům, ale i dalším specialistům vězeňské služby ke zkvalitnění jejich práce.

Vaše odpovědi vyznačte do ☐ křížkem. Z daných možností vyberte vždy jen jednu odpověď, a to takovou, se kterou se nejvíce ztotožňujete.

Děkujeme Vám za vyplnění otázek a za Váš čas.

1. Jaký je váš současný rodinný stav?

- ☐ svobodný
- ☐ rozvedený
- ☐ ženatý
- ☐ vdovec
- ☐ registrovaný partner

2. Stravovací návyky

Kde se převážně v prostředí mimo VTOS stravujete (obědváte)?

- ☐ doma   ☐ v hospodě či restauraci   ☐ ve fastfoodech   ☐ jinde   či   jinak   –
vypište kde a jak .....

3. Jaký typ bydlení v prostředí mimo VTOS nejlépe charakterizuje ten Váš?

- ☐ vlastní dům či byt
- ☐ podnájem
- ☐ ubytovna
- ☐ bez domova
- ☐ jiné – uveďte .....

4. Kolik času věnujete péči o svůj vzhled?

Sprchování či koupání, holení, úpravě účesu, péči o pleť, úpravě nehtů věnujete zpravidla:

- ☐ do 30 minut denně
- ☐ 30–50 minut denně
- ☐ nad 50 minut denně
- ☐ jiná možnost – uveďte .....

5. Oděv

Jaký druh oblečení upřednostňujete?

- ☐ sportovní
- ☐ společenské
- ☐ džíny, tričko
- ☐ jiné – uveďte .....

6. Koníčky

Kolik času týdně věnujete v prostředí mimo VTOS svým koníčkům?

- ☐ do 3 hodin týdně
- ☐ 3–10 hodin týdně
- ☐ nad 10 hodin týdně

7. Na ulici najdete peněženku s doklady a se 13 tisíci korunami. Jak se zachováte?

- ☐ peníze si nechám a doklady odevzdám
- ☐ peníze si nechám a zbytek zahodím
- ☐ peníze i doklady odevzdám
- ☐ jiná možnost – uveďte .....

8. Kultura a sport

Jaký ze způsobů kulturního a sportovního vyžití v prostředí mimo VTOS preferujete?

- ☐ kino
- ☐ divadlo
- ☐ posilovna
- ☐ běhání v parku
- ☐ jiné – uveďte .....

9. Návykové látky

Jak často v současné době (v prostředí mimo VTOS) užíváte nealkoholové návykové látky?

- ☐ nikdy
- ☐ jednorázově
- ☐ nepravidelně
- ☐ pravidelně

10. Který z následujících pořadů byste při sledování televize v prostředí mimo VTOS upřednostnil?

- ☐ sportovní přenosy   ☐ dokumentární pořady   ☐ jiné – uveďte .....

11. Uveďte, zda jste se někdy v životě účastnili dalšího vzdělávání v rámci:

- ☐ kurzů celoživotního vzdělávání
☐ rekvalifikačních kurzů,
☐ jiných odborných kurzů, uveďte .....
☐ nevzdělávám se

12. Pracovní pozice

Jakou pracovní pozici byste nejraději zastávali?

- ☐ zaměstnanec/podřízený   ☐ nadřízený (vedoucí, šéf...)   ☐ jinou – uveďte .....

13. Profese

Jakou profesi vykonáváte mimo VTOS?

- ☐ dělnickou   ☐ střední management   ☐ vyšší management   ☐ jinou – uveďte .....
.....

14. Mzda

Jakou mzdu v prostředí mimo VTOS pobíráte?

- ☐ do 8 tis.
☐ 8,5–16 tis.
☐ 16–25 tis.
☐ 25–35 tis.
☐ nad 35 tis.
☐ nechci uvést

15. Komunikace

Dělá Vám problém navázat komunikaci s cizími lidmi?

- ☐ ano   ☐ ne   ☐ nevím

16. Navazujete bez problémů vztahy s novými lidmi?

- ☐ ano   ☐ ne   ☐ nevím

17. Považujete se v prostředí mimo VTOS za dobrého spolčníka?

☐ ano

☐ ne

☐ nevím

18. Máte pocit, že jste v životě již něco dokázal?

☐ ano

☐ ne

☐ jiné – uveďte .....

19. Považujete své odsouzení za spravedlivé?

☐ ano

☐ ne

☐ nevím

20. Domníváte se, že Vás současný VTOS již dostatečně poučil, a že dovedete žít po propuštění již jen řádným životem?

☐ ano

☐ ne

☐ jiné – uveďte .....

Vězeňská služba České republiky
Vazební věznice Liberec

Pelhřimovská 347/3, P.O.BOX 400, 460 62 Liberec 2, tel.: 482 426 111, fax: 482 426 245, ISDS: vtnqd4vc

Č.j.:

VAZEBNÍ VĚZNICE (3)	
460 02 LIBEREC, pošt. ú. 1, p.č. 400	
Došlo:	20-09-2011
Č. j.:	<i>KS 1/11/12.02.09/100/11.1</i>
Přílohy:	

V Liberci dne 19. září 2011

Vrchní rada
plk. Mgr. Milan Hospodka
ředitel Vazební věznice Liberec

Počet výtisků:
Výtisk č.:
Počet listů:
Přílohy: 5

Věc: Žádost o umožnění průzkumu

Vážený pane řediteli,

tímto bych Vás chtěl požádat o umožnění provést anonymní průzkum formou dotazníku u odsouzených umístěných na oddíle D. Cílem realizovaného průzkumu je charakterizovat typologickou metodou syntetický status osob ve výkonu trestu odnětí svobody odsouzených do věznice typu s ostrahou s ohledem na specifika výkonu trestu odnětí svobody.

Výstupy z tohoto výzkumu použiji jako podklady pro zpracování bakalářské práce v rámci mého bakalářského studia na Fakultě Přírodovědně-humanitní a pedagogické TU Liberec. Výsledky šetření mohou zároveň posloužit nejen speciálním pedagogům či vychovatelům ve věznicích, popř. výchovných ústavech. Pro stanovení vhodných metod práce, ať už s vězni, chovanci či uživateli, je nezbytně nutné, znát jejich syntetický status. Teprve po osvojení si těchto poznatků je možné aplikovat vhodné výchovné metody pro další práci s nimi. Konkrétní data získaná tímto průzkumem nebudou dále volně šířena a dotazníky budou po zpracování skartovány. Průzkum bude realizován anonymně, výsledky budou zpracovány do statistické podoby souhrnným způsobem. Žádná z otázek uvedených v dotazníku se netýká života odsouzených ve VTOS a žádná z požadovaných informací se nevztahuje k působnosti Vězeňské služby ČR. Jedná se o zhruba 50 dotazníků (viz příloha), vyplnění by proběhlo v mé mimopracovní době a zabralo by cca 35 min.

Mgr. Jakub Valenta
speciální pedagog
VV Liberec

Za kladné vyřízení žádosti předem děkuji a jsem s pozdravem

~~NEDOPORUČUJI~~ – DOPORUČUJI

19.9.2011

VO VVÁT

mjr.Bc. Pavel LÉTRÍK

~~NESOUHLASÍM~~ – SOUHLASÍM

Vrchní rada
plk. Mgr. Milan Hospodka
ředitel Vazební věznice Liberec

Seznámen dne: 26.9.2011

[Signature]

19/9/2011